

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал

BIBLIOTECHNYI VISNYK

Scientific theoretical
applied journal

№ 2(226) 2015

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

Володимир ПОПИК,

член-кореспондент НАН України,
генеральний директор
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Редакційна колегія

О. Воскобойнікова-Гузєва (*заступник головного редактора*)

В. Горовий (*заступник головного редактора*)

Л. Дубровіна (*заступник головного редактора*)

Н. Маслакова (*заступник головного редактора*)

Г. Бор'як

О. Василенко

Т. Гранчак

І. Давидова

Т. Добко

Г. Ковальчук

С. Кулешов

К. Лобузїна

В. Омельчук

О. Онищенко

М. Романюк

Г. Солоїденко

В. Широков

В. Леонов (Російська Федерація)

Р. Мотульський (Білорусь)

С. Нарбутас (Литва)

Є. Потшебницька (Польща)

Заснований у червні 1993 року.

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.

Виходить 6 разів на рік

Адреса редакції:

НБУВ, 3, пр-т 40-річчя Жовтня, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Електронна версія журналу:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Передплатний індекс 74049

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Видання індексується Google Scholar

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
Vernadsky National Library of Ukraine

Editor-in-Chief

Volodymyr POPYK,

Corresponding Member of NAS of Ukraine,
Director General
of Vernadsky National Library of Ukraine

Editorial board

О. Voskoboinikova-Huzeva (*Deputy Editor-in-Chief*)

V. Horovyi (*Deputy Editor-in-Chief*)

L. Dubrovina (*Deputy Editor-in-Chief*)

N. Maslakova (*Deputy Editor-in-Chief*)

H. Boriak

O. Vasylenko

T. Hranchak

I. Davydova

T. Dobko

H. Kovalchuk

S. Kuleshov

K. Lobuzina

V. Omelchuk

O. Onyshchenko

M. Romaniuk

H. Soloidenko

V. Shyrovok

V. Leonov (Russian Federation)

R. Motulskyi (Belarus)

S. Narbutas (Lithuania)

Ye. Potshebnyska (Poland)

Founded in 1993.

The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010
Frequency of publication is bi-monthly

Editorial office address:

VNLU, 3, Prospekt 40-richia Zhovtnia, Kyiv, 03039, Ukraine

Tel.: (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Electronic version of the journal:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Subscription Index 74049

The opinions expressed herein are solely the views of the
authors and do not necessarily reflect those of the editorial
board.

The journal is indexed in Google Scholar

Зміст

Попик В. Концептуальні засади розбудови фундаментальної національної електронної бібліотеки «Україніка»	3
Симоненко Т. Бібліометричні системи Scopus і Google Scholar: сфери використання	10
Курганова О. Ідентифікатор «фінгерпринт» як елемент бібліографічного опису колекції Ельзевірів в електронному каталозі відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ	14
Осталецька О., Шовкопляс Т., Герус А. Електронна колекція планів Києва картографічного фонду НБУВ	19
Пастушенко О. Теорія книги в сучасних дисертаційних дослідженнях з книгознавства в Україні	23

ОГЛЯДИ. РЕЦЕНЗІЇ

Кунанець Н., Плитус О. Посібник з історії вітчизняних бібліографічних ресурсів	27
---	----

Contents

Popyk V. Conceptual Principles of Creation of Fundamental Digital Library «Ukrainica»	3
Symonenko T. Bibliometric Systems Scopus and Google Scholar: Areas of Use	10
Kurhanova O. Fingerprint as an Element of Bibliographical Description of the Elzevir Collection in Electronic Catalogue of Old and Rare Books Department of VNLU	14
Ostaletska O., Shovkopljas T., Herus A. Electronic Collection of Kyiv Plans of Cartographic Fund in Vernadsky National Library of Ukraine	19
Pastushenko O. Theory of a Book in Modern Dissertation Researches in Book Science in Ukraine	23

REVIEWS

Kunanets N., Plytus O. Manual on the History of National Bibliographic Resources	27
---	----

Володимир Попик,

член-кореспондент НАН України,

генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Концептуальні засади розбудови фундаментальної національної електронної бібліотеки «Україніка»

Розглянуто концептуальні засади та організаційні питання формування фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як національної книжкової та рукописної колекції, покликаної представити у віртуальному інформаційному просторі широкий діапазон знань про Україну, її історію і культуру, проблеми сучасного розвитку.

К л ю ч о в і с л о в а: інформаційні ресурси, цифрова бібліотека, національна бібліографія, національна книжкова і рукописна колекція, електронна бібліотека «Україніка».

У публікаціях останніх років нами було обґрунтовано нагальну на наш час необхідність створення масштабної електронної бібліотеки «Україніка», подібної до тих фундаментальних національних книжкових та рукописних колекцій, що вже давно існують й продовжують інтенсивно поповнюватися у багатьох зарубіжних країнах, є важливою частиною віртуальних національних інформаційних комплексів [1–3]. Їх призначення – інтеграція знань про народ, його історію, традиції та культуру, розбудовану політичну націю, сформовану нею державу. Вони мусять охоплювати також матеріали про природне, географічне середовище, демографічний, економічний, соціальний, освітній, науковий потенціал, сучасний розвиток, окреслювати загалом здобутки нації, її місце у світовому цивілізаційному розвитку.

Подібні фундаментальні електронні колекції є своєрідною «візитною картою» держав, джерельною основою розбудови національного самосвідомлення, реалізації «політики пам'яті», патріотичного згуртування суспільства. Саме від розуміння особливої важливості цієї частини національного інформаційного надбання походить піднесене у більшості цивілізованих країн до рівня державної політики систематичне збирання й упорядкування масштабних комплексів документів у бібліотечних установах, архівах і музеях у вигляді

цифрових бібліотек, електронних баз та банків даних. При цьому головні, найбільші, всеохоплюючі за характером, проблемно-тематичним діапазоном, національні книжкові колекції формуються, як правило, національними бібліотеками: це традиційно у всьому світі стало саме їх функцією.

Зважаючи на вітчизняні реалії, формування фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» є природним завданням Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – як з огляду на концентрацію у її фондах найбільш повного масиву літератури про Україну, включно з основною частиною унікальних та рідкісних документів, так і на накопичення нею вагомого дослідницького, методологічного та системотехнічного підґрунтя, величезних напрацювань її вчених, спеціалістів щодо інтеграції всього багатства знань про Україну.

Насамперед, йдеться про наявність унікальної за повнотою картової та, особливо, створеної під керівництвом акад. НАН України О. С. Онищенка та д-ра істор. наук В. Ю. Омельчука друкованої (багатотомники «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (у 3 т., К., 2003); «Книга в Україні, 1861–1917: матеріали до репертуару української книги» (вип. 1–15, К., 1996–2012) й електронної бібліографічної бази україніки, що має загальнонаціональне значення.

Принципово важливою є й наявність у НБУВ необхідної для реалізації такого масштабного науково-інформаційного проекту програмної і технічної бази. Впродовж останніх років зусиллями д-ра наук із соціальних комунікацій К. В. Лобузіню здійснено величезну роботу з інтеграції усіх електронних ресурсів Бібліотеки на єдиній платформі, створення єдиного пошукового апарату, засобів доступу до каталогів і баз даних інших бібліотек України [4].

Власне, у НБУВ вже сформовано чимало окремих сегментів національної книжкової та рукописної колекції, їх потрібно лише об'єднати в єдине ціле. За сучасних умов першорядного значення набуває всебічне напрацювання концептуальних засад фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка», які б забезпечили її справді ефективну, цілеспрямовану, поетапну розбудову, розраховану на тривалий період.

Мета статті – запропонувати, як основу для широкої фахової дискусії, деякі принципові положення щодо основних завдань та особливостей формування національної електронної книжкової колекції. Адже як засвідчив досвід початкового обговорення проблеми, серед вітчизняних вчених і спеціалістів бібліотечно-інформаційної сфери існують різні уявлення стосовно методичних та організаційно-технічних засад реалізації проекту.

Не торкаючись власне системотехнічних принципів побудови масштабної електронної бібліотеки «Україніка», зосередимося на обговоренні питань її характеру й призначення, проблемно-тематичного та хронологічного діапазону, а також структурування електронної «Україніки», послідовності етапів її формування, досягнення відповідності змістового наповнення зростаючим інформаційним запитам сучасного українського читача, сфер освіти, науки, культури, державного управління, завданням репрезентації України у європейському і світовому інформаційному просторі.

Перш за все, бібліотеку «Україніка» слід розглядати як невід'ємну частину загального багато-профільного (універсального) електронного інформаційного ресурсу, який формується Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, у більш широкому розумінні – як органічний складник майбутнього консолідованого корпоративного інформаційного ресурсу вітчизняних бібліотек. У багатьох публікаціях його все ще продовжують називати Єдиною інформаційною бібліотечною системою «Бібліотека-XXI», хоча виконання загальнонаціонального проекту її розбудови, затве-

рдженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.08.11 № 956 фактично так і не розпочалося, й у перспективі, за прогнозами фахівців, він буде реалізовуватися у суттєво інших організаційних і технічних формах за спільною ініціативою провідних бібліотек України.

Зазначене зумовлює необхідність забезпечення зручного доступу до документів бібліотеки «Україніка» як безпосередньо через її тематичні рубрики на інформаційному порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (що є першорядним для зацікавлених фахових користувачів), так і незалежно від них – через загальні електронні каталоги НБУВ та всі пошукові надбудови й системи більш високого рівня. Такі можливості, створені сучасними інформаційними технологіями, оптимально розв'язують проблему, вирішення якої шукали цілі покоління вітчизняних бібліотекознавців, – забезпечення окремішності українознавчих фондів, концентрації на них уваги, поєднаної з їх органічною інтеграцією до універсального інформаційного бібліотечного ресурсу, що є дуже важливим для досягнення українознавчих дисциплін у глобальних інформаційних вимірах (насамперед, історії та культури, суспільно-політичного розвитку України у загальноєвропейському і світовому контекстах). Наприклад, значний інтерес становить зіставлення вітчизняної рукописної спадщини і стародруків, літератури доби Національного відродження з аналогічними документами інших слов'янських народів.

При цьому слід зазначити, що у багатьох державах світу національні електронні книжкові колекції іноді формально й не виокремлюються із загального масиву фундаментальних електронних бібліотек, хоча за змістовим наповненням у їх складі переважає література саме про національну історію та культуру. Прикладом цілісної національної книжкової колекції є славнозвісна, майже 3-мільйонна, «Галліка», що розбудовується Національною бібліотекою Франції вже майже два десятиліття. Її започаткування було виявом державної політики, спрямованої на утвердження французьких політичних і культурних пріоритетів. На противагу цьому, наприклад, у Великій Британії, США, Росії подібні ресурси, як правило, розпоршені по окремих тематичних колекціях провідних бібліотек. Так склалося історично. Лише у своїй сукупності вони становлять фундаментальні знаннєві ресурси про ту чи іншу країну. Проте, масштаби, багатство, різноманітність таких електронних фондів у цих державах не актуалізують пи-

тання щодо доцільності формування окремих спеціалізованих загальнонаціональних країнознавчих ресурсів. Саме зважаючи на це, Національна електронна бібліотека Росії, модератором якої нині стала Російська державна бібліотека (Москва), створюється вже, власне, не як національна книжкова колекція, а зібрання універсального змісту, «єдиний національний простір знань», місією якого є задоволення найрізноманітніших інформаційних запитів читачів із загальноосвітньої, культурної і наукової тематики [5]. Щоправда, в Росії ідея формування віртуальної колекції з історії і культури всього «історичного простору» (Російської імперії і СРСР), спадкоємицею якого нині позиціонує себе Російська Федерація, упродовж останніх років знову постала у зв'язку з заснуванням у Санкт-Петербурзі Президентської бібліотеки імені Б. М. Єльцина – вже суто електронної за своїм характером книгозбірні XXI ст. Поки що рано говорити, які чинники – наукові, культурно-освітні чи політичні – переважатимуть у цьому проєкті.

Українські електронні бібліотечно-інформаційні ресурси формуються, на жаль, з певним запізненням й у значно скромніших обсягах. Зрозуміло, що провідне місце у них належить універсальним фондам освітньої, художньої та наукової літератури, хоча частка електронних версій праць українознавчих, з історико-культурної проблематики є досить значною, і з року в рік вона зростає. Цей процес цілком відповідає загальносвітовим тенденціям.

Однак, особливості історичного, культурного розвитку України, формування її бібліотечних зібрань, численні втрати, яких зазнали вітчизняні книгозбірні впродовж XX ст., а особливо сучасні завдання осмислення історичного досвіду і розбудови України XXI ст., зміцнення національної ідентичності, політичної консолідації українського суспільства настійно висувають на порядок денний, поряд з формуванням ресурсів універсального змісту, питання інтеграції у віртуальному просторі знань про Україну, її минуле і сьогочасне. Тому особливої актуальності нині набуває завдання розбудови фундаментальної загальнонаціональної колекції – не як зібрання книжкових раритетів, а саме систематичного зведення всього набутого матеріалів про Україну й наукових праць з українознавства. При цьому у наш час на перший план виступає необхідність оприлюднення цифрових і електронних версій малодоступних широкому читачьому загалу книг та рукописних документів.

Загальні обриси проблемно-тематичного кола книжкової Україніки були окреслені провідними вченими головної бібліотеки нашої держави ще у 20-х роках XX ст., коли йшлося про виокремлення у ній відповідного фонду літератури [6, с. 61–89]. Згодом українськими вченими на еміграції було зроблено спробу систематизувати найважливіші напрями знань про Україну та українознавчих досліджень у першому виданні «Енциклопедії Українознавства» (так званій ЕУ-1, 1949–1952). Нагадаємо, у структурі систематичної частини ЕУ-1 до їх числа віднесено такі: 1. Загальний огляд; 2. Фізична географія і природа; 3. Людність; 4. Етнографія; 5. Мова; 6. Археологія, історія; 7. Церква; 8. Право; 9. Культура; 10. Література; 11. Просторове мистецтво; 12. Театр, музика, танок; 13. Кіно, фото, радіо; 14. Наука, освіта, виховання; 15. Видавництво і преса; 16. Бібліотеки, архіви, музеї; 17. Народне господарство; 18. Суспільство; 19. Народне здоров'я і фізична культура; 20. Військо [7].

Упродовж наступних десятиліть загальна схема систематизації українознавчих знань набула розвитку у численних працях вчених в Україні, вона знайшла своє узагальнення в універсальній «Українській радянській енциклопедії» та у цілій низці галузевих енциклопедій, що побачили світ за роки Незалежності. Саме на такий широкий, розгалужений діапазон наукових знань про Україну, накопичених у наш час спеціалістами з численних самостійних соціогуманітарних та природничих дисциплін, а не на «вузьке» розуміння українознавства як якоїсь напівмістичної «інтегральної» науки про Україну, необхідно орієнтуватися при формуванні концептуальних засад сучасної електронної національної книжкової і рукописної колекції.

Започаткована Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського систематизована електронна «Україніка» матиме передусім науковий, академічний, характер. Її головне призначення – слугувати якомога більш повною інформаційною базою для розвитку вітчизняної науки, вищої освіти, задовольняти потреби закладів культури, органів державного управління, політикуму. У цьому розумінні вона має системно реалізовувати інформаційні завдання вищого, елітарного, рівня, недоступні для розрізнених українознавчих ресурсів Інтернету та більшості електронних репрезентацій публічних бібліотек, які оприлюднюють переважно популярну літературу. Розвивати такі ресурси також конче потрібно, оскільки вони розраховані на культурні й освітні потреби широкого українського читачького загалу, тобто людей

різного віку та освітнього рівня, різних професій та інформаційних уподобань.

Важливою рисою «Україніки», що створюється НБУВ, на наш погляд, має бути поєднання у ній цифрової бібліотеки відсканованих документів, починаючи від самих ранніх рукописних пам'яток та вітчизняних стародруків, з електронною бібліотекою сучасних праць, одержаних від їх авторів та правовласників на підставі договорів відповідно до норм вітчизняного й зарубіжного законодавства про охорону прав інтелектуальної власності. Лише таким чином можна досягти формування цілісного, всебічного ресурсу, який поєднував би минуле України з її сьогоденням. Зрозуміло, така постановка питання є трохи незвичною для бібліотечної практики. Однак ніяких суперечностей тут немає. На думку спеціалістів, ресурси цифрової та електронної бібліотек дійсно мають бути, з одного боку, структурно відокремленими один від одного – відповідно до усталених у світі традицій та вимог чинного законодавства, а з іншого – нерозривно пов'язаними між собою за допомогою пошукових систем. Останнє є вкрай необхідним для комплексного представлення матеріалів з окремих напрямів і проблем, наприклад, історії української козаччини – одночасно у старих оцифрованих документальних виданнях та працях класиків історичної науки й новітніх публікаціях, дослідженнях сучасних вчених, електронні версії яких надані ними для «Україніки».

Тому важливим завданням, з цього погляду, є оптимальне визначення проблемно-тематичного та хронологічного діапазону представленої в електронній «Україніці» літератури. У світовій та вітчизняній практиці формування бібліотеками подібних ресурсів переважає зосередження у них видань, випущених переважно у XVIII–XIX ст., найпізніше – до середини XX ст. Вони скрізь по праву увійшли до класичного фонду національної історико-культурної спадщини, досить широко відображають розвиток наукової думки та видавничої діяльності в минулому. Цифрові ж та електронні версії видань останніх 50–70 років, на які поширюється дія законодавства про охорону прав інтелектуальної власності, публікуються в мережах, як правило, вже не бібліотечними установами, а інформаційними центрами, переважно недержавними, діяльність котрих ґрунтується значною мірою на комерційних засадах, при цьому незрідка – з порушеннями чинного законодавства. Однак, слід враховувати, що не маючи можливості оперативно, на договірних засадах, оприлюднюва-

ти в мережі Інтернет літературу останніх десятиліть або адресно забезпечувати нею читачів / користувачів інформаційних мереж, зазначені центри не мають змоги (і не ставлять такої мети) належним чином систематизувати книжковий потік, опрацювати його, перетворивши його на справді цілісний знаннєвий ресурс.

Проте, в умовах України й комерційне розповсюдження українознавчої літератури, на жаль, мало спрацьовує – як через загальну недостатність розвитку вітчизняного інформаційного ринку, так і через те, що впродовж багатьох років поспіль зусилля, спрямовані на пропаганду національного надбання, висвітлення історії та культури, поширення знань про Україну, зовсім недостатньо стимулювалися, а інколи навіть стримувалися владними структурами. Майже все, що зроблено у даному напрямі, є результатом подвижницьких зусиль наукових інституцій, освітніх закладів, бібліотек, музеїв, архівів та інших установ культури, громадських осередків, недержавних центрів, організаційні, фінансові й технічні можливості яких є досить обмеженими. Звідси, при всіх безсумнівних досягненнях, – значна розпорошеність електронних ресурсів, відсутність системності й повноти, відчутна фрагментарність їх змістового наповнення.

Виняток становлять, власне, лише масштабні комплексні електронні ресурси, які формуються Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ), Інститутом історії України НАН України [8] та Національною парламентською бібліотекою України (НПБУ). Концепцію електронної бібліотеки «Культура України», яку створює НПБУ, офіційно затверджено Міністерством культури України [9]. Значний інтерес становлять й окремі недержавні інформаційні проекти, насамперед, – електронна бібліотека «Діаспоріана» [10] та науково-інформаційний ресурс «Ізборнік» [11], які теж ґрунтуються на чітко визначених концептуальних засадах.

Окреслені реалії безпосередньо визначають завдання НБУВ з формування національної книжкової колекції «Україніка» як такої, що найбільш повно й системно відображає знання про нашу Батьківщину у всьому їх проблемно-тематичному й хронологічному діапазоні – від давнини до наших днів. Електронна «Україніка», що створюється, жодним чином не повинна бути «антикварною», бо у такому вигляді вона мимоволі нав'язуватиме звернення свідомості українців у минуле. Вона має з однаковою повнотою відображати як

витоки, так і найновіші досягнення у дослідженні Батьківщини. Її завданням є розкриття історичного досвіду нації, проблем сьогодення й сприяння формуванню суспільного погляду у майбутнє – Українського проекту XXI ст. Лише у такому вигляді вона відповідатиме сучасним інтелектуальним і духовним потребам суспільства.

Наповнення «Україніка» сучасними документальними та дослідницькими працями є, з огляду на окреслені вище правові проблеми, завданням досить непростим, реалізація якого вимагає постійної наполегливої роботи з авторами та установами-правовласниками. З метою її організації у НБУВ вже створено відділ проблем інтелектуального права у бібліотечній сфері.

Серед науковців існують різні думки стосовно принципів структурування бібліотеки «Україніка». У робочих обговореннях, які постійно відбуваються, висловлюються пропозиції щодо розбудови її на класичних засадах бібліотечно-бібліографічної класифікації або ж на системоутворюючій основі Реєстру національної бібліографії, що уможливає послідовне, рік за роком, або за абеткою назв розкриття надбань українського друку.

Зазначені підходи є важливими для досягнення системності у розбудові електронної «Україніка». Однак, не менш бажаним є максимальне врахування реальних інтелектуальних і духовних інформаційних запитів сучасного вітчизняного й зарубіжного читача, які групуються навколо певної пріоритетної для них тематики. Тому принципи систематизації необхідно гнучко поєднувати із структуруванням ресурсу, що створюється, за проблемно-тематичними напрямками, окремими колекціями. Досягти такого поєднання завдяки сучасним бібліотечним інформаційним технологіям цілком можливо. Зазначене, без сумніву, виведе справу формування фундаментального електронного зібрання, присвяченого Україні, на принципово новий рівень. Цей продукт істотно відрізнятиметься від існуючих у наш час ресурсів, які становлять просте механічне нагромадження документів, позбавлене забезпечення надійними навігаційними можливостями.

Формування у структурі електронної «Україніка» окремих тематичних колекцій дасть змогу виокремити найбільш суттєві для розуміння минулого й сьогодення нашої Батьківщини наскрізні вузлові проблеми та етапи її історичного, економічного, культурного, інтелектуального й духовного поступу, пов'язані, зокрема, з формуванням української нації, генезою та еволюцією

національної ідеї, піднесенням суспільно-політичної думки, боротьбою за здобуття і утвердження національної державності, минулим і сучасним науковим, освітнім, культурним розвитком, інтеграцією до українського суспільства етнічних меншин, долею окремих історичних регіонів. Не менш важливим є представлення окремими, але взаємопов'язаними між собою, проблемно-тематичними блоками літератури про географічні виміри та природні умови України, поступ її продуктивних сил, соціальний і людський розвиток.

Реалізація завдань, пов'язаних з формуванням електронної «Україніка», значною мірою полегшується тим, що чимало тематичних колекцій вже давно започатковані й продовжують систематично поповнюватися. Йдеться, зокрема, про електронну репрезентацію пам'яток старої української рукописної і книжкової спадщини; монографічних праць, наукових збірників, бібліографічних покажчиків і довідників, каталогів та путівників по фондах, біобібліографій, підготовлених вченими і спеціалістами багатьох наукових підрозділів НБУВ під керівництвом акад. НАН України О. С. Онищенко, чл.-кор. НАН України Л. А. Дубровіної, д-рів наук В. Ю. Омельчука, Г. І. Ковальчук, К. В. Лобузіної; раритетів газетного фонду НБУВ (О. А. Ваккульчук). Невід'ємною частиною «Україніка» є колекція пам'яток вітчизняної правової думки, яку почала збирати Національна юридична бібліотека, та присвячені сьогоденню науково-аналітичні видання Служби інформаційно-аналітичного забезпечення НБУВ (СІАЗ) й Фонду Президентів України, ресурси яких вже багато років формуються під керівництвом д-ра іст. наук В. М. Горового. Останнім часом дедалі гостріше відчувається необхідність розгортання в структурі «Україніка» окремої колекції українських мемуарів.

Значно розширюють усталені у світовій бібліотечній практиці уявлення про діапазон і змістове наповнення національної книжкової і рукописної колекції віднесення до її складу створених у НБУВ баз реферативної інформації, які розкривають зміст української наукової періодики (Н. Я. Зайченко), сформованих К. В. Лобузіною комплексних багатокомпонентних архівів та колекцій видань і документів, присвячених Т. Г. Шевченку, В. І. Вернадському; фундаментального електронного «Українського національного біографічного архіву», над упорядкуванням якого працює Інститут біографічних досліджень НБУВ (О. М. Яценко, Н. І. Любовець), добірок матеріалів

електронних книжково-документних виставок, підготовлених у НБУВ упродовж останніх років.

Плани оцифрування документів з рукописних, книжкових та газетних фондів НБУВ, які у попередні роки склалися дещо хаотично, розрізнено, нині чітко орієнтовані на цілеспрямоване формування найбільш важливих проблемно-тематичних колекцій бібліотеки «Україніка». При цьому особливого значення набуває оптимальне визначення пріоритетних напрямів та послідовних етапів розбудови електронної «Україніки».

До числа першочергових завдань ми відносимо змістове наповнення колекцій, безпосередньо пов'язаних з самою серцевиною національного буття: мовою, самоусвідомленням українства, розвитком української національної ідеї, боротьбою за здобуття та розбудову державності. Однак, це зовсім не заперечує паралельного започаткування колекцій «другої черги», які важливо вже на початковому етапі позначити як напрями майбутнього перспективного зростання.

Відкриття останніх є доцільним ще й тому, що чималий масив документів оцифровується у НБУВ, в першу чергу, зважаючи на загрозу їх подальшого швидкого фізичного руйнування (крихкість паперу, «затухання» текстів). Найбільше це стосується рукописів та газет, які хоча й зберігаються нині в ідеальних умовах, зазнали впродовж десятків і сотень років різних негативних впливів. Усі наявні оцифровані документи, по мірі їх технічного опрацювання, мають швидко оприлюднюватися.

Варто зауважити, з огляду на те, що формування електронної «Україніки» розраховане на тривалий час, що вона є живим, рухомим організмом, пріоритети її наповнення, безумовно, будуть весь час уточнюватися під впливом еволюції інтелектуальних і духовних запитів громадян, змін дослідницької парадигми українознавства, розвитку суспільно-політичної ситуації. Тому при формуванні ресурсів «Україніки» конче необхідно вивчати й враховувати реальні запити читачів, особливо – думку кваліфікованих експертів, замовлення наукових установ, освітніх закладів, громадських організацій, а також можливості грантової підтримки проекту з боку вітчизняних і зарубіжних фондів, дарування авторами та правласниками електронних версій видань, призначених для широкого оприлюднення. Складником бібліотеки «Україніка» може бути й репозиторій наданих у її розпорядження авторських матеріалів та рукописів.

Принципове значення має також вибір технічних форматів для публікації в бібліотеці «Україніка» рукописних і друкваних документів. На нашу думку, цілком реалістичним варіантом може бути поєднання використання цілої низки як вільних у доступі і використанні, так і захищених від копіювання форматів. Перші необхідні для якнайповнішого задоволення наукових, освітніх та культурно-інформаційних потреб читачів, для яких зручним у роботі з текстами є копіювання файлів на власні комп'ютери, читацькі пристрої. Другі – покликані забезпечити безумовний захист законних прав НБУВ або інших установ, авторів та правласників, котрі здійснили трудомістке оцифрування документів, особливо – давніх чи рідкісних, або ж стосовно тих документів, що є результатом їх інтелектуальних зусиль. При цьому з часом формати електронних публікацій можуть змінюватися на більш доступні.

Нарешті, вкрай важливою проблемою, на якій слід наголосити, є залучення до формування електронної «Україніки» установ – партнерів НБУВ, наукового й читацького загалу. Оптимальною умовою для розбудови ресурсу загальнонаціонального значення в сучасній Україні, зважаючи на обмеженість сил, фінансового і технічного забезпечення, могло б стати об'єднання зусиль провідних бібліотек, наукових установ, освітніх закладів. Певний, хоча і обмежений за своїми масштабами і можливостями, досвід у цьому плані вже нагромадили Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (формування репозиторію наукової періодики), Національна парламентська бібліотека України (електронна бібліотека «Культура України»), Інститут історії України НАН України та деякі інші установи. Йдеться про інтеграцію одержаних від сторонніх організацій електронних документів. Зрозуміло, що за своїми технічними, організаційними, методичними засадами цей досвід багато у чому вже застарів і об'єктивно з часом має поступитися інтеграції ресурсів цілої мережі бібліотечних установ за допомогою систем навігації високого рівня. Фахівці бібліотечно-інформаційної справи давно вже відчують потребу в практичній реалізації таких можливостей. Однак, невдачі зі створенням «Бібліотеки-XXI» свідчать, що цей процес має розвиватися природним шляхом, без примусового адміністрування зверху, а головне, самими бібліотеками, а не поза ними, з неухильним дотриманням норм вітчизняного і світового законодавства про охорону інтелектуальної власності, з максимальним урахуванням інтересів його учасників.

Саме на такий шлях орієнтують провідні наукові бібліотеки України рішення Міжвідомчої координаційної ради з фундаментальних досліджень (грудень 2014 р.), спрямовані на корпоративне об'єднання їх зусиль з метою модернізації бібліотечно-інформаційної справи і розвитку вітчизняного науково-інформаційного простору. Можна сподіватися, що реалізація зазначених підходів сприятиме й втіленню в життя проекту формування фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як його невід'ємного складника.

Список використаних джерел

1. Попик В. І. Організаційні засади розвитку національного електронного науково-інформаційного простору // Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія і розвиток. – К., 2013. – С. 27–54.
2. Попик В. Створення фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як складник формування національного гуманітарного інформаційного простору / В. Попик // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 6. – С. 3–7.
3. Попик В. Україніка як загальноцивілізаційний культурний феномен // Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014.
4. Лобузін К. Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузін ; відп. ред. О. С. Онищенко ;

НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 252 с.

5. Концепция развития Национальной электронной библиотеки на 2014–2016 гг. [М., 2014]. – 37 с. [Электронная версия документа] // Российская государственная библиотека : официальный сайт. – Режим доступа: http://www.rsl.ru/datadocs/doc_8417ko.pdf, свободный. – Заглавие документа.

6. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1918–1941. – К., 1998. – 337 с.

7. Енциклопедія Українознавства : Загальна частина. Перевидання в Україні. – К., 1995. – Т. 3. – С. 1201–1221. [Загальний покажчик змісту].

8. Електронна бібліотека [Електронний ресурс] // Інститут історії України Національної академії наук України. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?litera&sendBigAsk&year=kvinta&isInst=1&siteBibKat=%D0%97&main>, вільний – Назва з екрана.

9. Концепція нового інтегрованого ресурсу – електронної бібліотеки «Культура України» : Затверджено наказом Міністерства культури України від 29 листопада 2011 р. №1094/0/16-1 [Електронний ресурс] // Національна парламентська бібліотека України. – Режим доступу : <http://elib.nplu.org/content.html?id=3>, вільний – Назва з екрана.

10. Ізборник: Історія України IX–XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua>, вільний – Назва з екрана.

11. Діаспоріана [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua>, вільний – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2015.

UDC 004.65:021-028.27(477):09

Volodymyr Popyk,

Doctor of History, Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Director General of Vernadsky National Library of Ukraine

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF CREATION OF FUNDAMENTAL DIGITAL LIBRARY «UKRAINICA»

Conceptual principles and organizational issues of creation of fundamental digital library «Ukrainica» as national book and manuscript collections, intending to represent the wide range of knowledge about Ukraine, its history and culture, problems of modern development in virtual informational space are under consideration in the article.

K e y w o r d s : E-resources, digital library, national bibliography, national book and manuscript collection, Ukrainica.

УДК 004.65:021-028.27(477):09

Владимир Попик,

член-корреспондент НАН Украины, генеральный директор Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ СОЗДАНИЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЙ ЭЛЕКТРОННОЙ БИБЛИОТЕКИ «УКРАИНИКА»

Рассмотрены концептуальные основы и организационные вопросы формирования фундаментальной электронной библиотеки «Украиника» как национальной книжной и рукописной коллекции, призванной представить в виртуальном информационном пространстве широкий диапазон знаний об Украине, ее истории и культуре, проблемах современного развития.

К л ю ч е в ы е с л о в а : информационные ресурсы, цифровая библиотека, национальная библиография, национальная книжная и рукописная коллекция, электронная библиотека «Украиника».

УДК 001(477):004.9

Тетяна Симоненко,канд. наук із соц. комунікацій,
наук. співробітник НБУВ

Бібліометричні системи Scopus і Google Scholar: сфери використання

Здійснено порівняльний аналіз бібліометричних платформ Scopus і Google Scholar. Показано кореляцію бібліометричних показників учених у цих системах. Визначено сфери їх раціонального використання. Розглянуто систему «Бібліометрика української науки» – джерельну базу для експертизи результативності наукової діяльності вчених і наукових колективів.

К л ю ч о в і с л о в а : Scopus, Google Scholar, бібліометричні показники, кореляція, наукометрична надбудова, оцінка наукової діяльності.

О днією з найбільш дискусійних тем не тільки у наукометрії, а й повсякденній практиці організацій, що надають премії та гранти вченим, науковим колективам, є використання бібліометричних показників для оцінки рівня дослідників. Джерелом для отримання таких показників служать найбільш авторитетні комерційні бібліометричні системи Web of Science (WoS) корпорації Thomson Reuters та Scopus корпорації Elsevier, а також вільно доступна система Google Scholar – науковий сегмент Інтернет-гіганта Google. За рубежом наявний значний кластер публікацій, присвячених полеміці використання існуючих бібліометричних баз у контексті наукового менеджменту [6; 7; 9; 11–12]. Однак, залишається відкритим питання отримання бібліометричних показників учених України з позицій найоптимальнішої бібліометричної системи за співвідношенням : якість – можливості інтеграції вітчизняних наукових статей і видань у світовий науковий простір – цінова політика.

Мета статті – порівняльний аналіз бібліометричних показників (кількість цитат і h-індекс) учених України в системах Scopus, Google Scholar і визначення сфер раціонального використання кожної з цих систем.

Донедавна WoS була єдиним джерелом отримання даних для оцінки публікаційної активності та наукової метрики вчених. У 2004 р. з'явилися одразу дві альтернативи WoS: платформи Scopus і Google Scholar. Запускаючи Scopus, корпорація Elsevier прагнула створити найбільшу в світі реферативну та наукометричну базу даних. Ключові акценти конкурентної стратегії Elsevier передбачали вигідне позиціонування нового бібліометричного продукту за рахунок двох слабких (на той час) аспектів WoS: обмеженої репрезентації національних наукових шкіл (номенклатура видань WoS традиційно складається переважно з журналів Північної Америки і англо-мовних видань Західної Європи) та недостатньої

широти покриття індексів у соціальних і гуманітарних науках (інший аспект дискредитації національних наукових шкіл, оскільки соціальні, гуманітарні дослідження часто мають високу значущість регіонального рівня). Інший конкурент WoS – платформа Google Scholar – була створена за новими на той час концептуальними принципами підрахунку наукової метрики. Цей продукт індексує не видання, а веб-сегменти: розділи сайтів наукових та освітніх установ, особисті сайти дослідників, онлайн-видавничі платформи, інші спеціалізовані веб-ресурси. Ця платформа не має чіткого індексу (реєстру назв видань, хронологічних меж, обмежень за типом і видом, мовою публікацій тощо). Загалом, у порівняльних наукометричних дослідженнях прийнято порівнювати дані з WoS і Scopus або з усіх трьох платформ, тобто порівнювати дві різні парадигми індексації: WoS та Scopus проти Google Scholar [5].

В Україні системне впровадження бібліометричних показників для оцінювання ефективності діяльності суб'єктів наукових досліджень розпочалося з 2009 р. До цього часу вітчизняні вчені вже мали значний досвід роботи з наукометричними продуктами. Зокрема, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського як головний науково-інформаційний центр держави упродовж багатьох років передплачувала друковані версії Science Citation Index корпорації Thomson Reuters.

У 2005 р., на хвилі загальносвітового інтересу до нової наукометричної платформи корпорації Elsevier, Бібліотека зробила вибір на користь Scopus. Він зумовлений багатьма чинниками, серед яких варто виділити такі. Індекси Scopus забезпечують більше широке, порівняно з WoS, покриття не лише номенклатури вітчизняних наукових журналів, але й періодики всіх держав – сусідів України. Це особливо важливо, враховуючи наявність тісних наукових зв'язків наших учених із колегами з близького зарубіжжя.

До числа першорядних варто віднести також фактор ціни. Чіткі цифри для порівняння цінової політики Thomson Reuters і Elsevier навести складно, оскільки обидві корпорації працюють зі своїми клієнтами індивідуально і зміст угоди завжди залишається конфіденційним. Але у бібліотечному середовищі знають, що продукт WoS дорожчий, ніж Scopus (американські бібліотекознавці оцінюють цю цінову різницю у 5–15 %) [8]. В обох випадках йдеться про суми досить широкого діапазону: від «п'яти низьких цифр» (тобто кількадесят тисяч) до сотень тисяч доларів/євро залежно від потужності наукової установи або об'єднання. Останніми роками університети Європи, США і Канади почали заявляти про свою відмову від WoS на користь Scopus саме через більш прийнятну ціну останнього. Така аргументація переходу до передплати нової наукометричної платформи не стала надто поширеною, однак цей чинник часто відігравав вирішальну роль.

Слід зазначити, що для можливості розрахунку широкого спектра кількісних показників з урахуванням бібліографічних посилань Thomson Reuters розробила наукометричну надбудову WoS – InCites, яка на основі аналізу зазначених індексів покликана порівнювати кількісні показники установи з іншими організаціями у певній сфері інтересів; виявляти впливових дослідників і тенденції у різних галузях науки; визначати потенційні напрями розвитку; раціонально розподіляти кошти; оцінювати активність співпраці та її перспективи тощо. Для керівників і адміністраторів цей інструмент є надзвичайно зручним для аналізу поточної діяльності та стратегій розвитку організацій. Проте для цього необхідно, щоб більшість публікацій такої установи була розміщена у виданнях, котрі входять до бази Web of Knowledge, або хоча б журнали цієї бази активно цитували її статті [4].

У відповідь на створення InCites корпорація Elsevier також розробила аналітичний інструмент під назвою SciVal, за допомогою якого можна дізнатися про наукові потужності власної установи, країни, конкурентів; наукові напрями, які розвиваються і фінансування яких є доцільним; список провідних науковців у певній сфері для запрошення на роботу; наявність у світі потенційних партнерів для співпраці тощо. Знову-таки, інструмент надзвичайно зручний для адміністраторів різного рівня, він дає змогу уникнути копіткого аналізу багатьох показників і полегшує прийняття стратегічних рішень. Однак, для його ефективного використання відповідна установа, наукове товариство, країна мають бути достатньо представленими у базі Scopus [4].

Обидві, розглянуті вище, наукометричні надбудови

дуже корисні для планування та аналізу наукової діяльності як організації, так і міста чи країни. Вибір залежить від поставленої мети: стратегічного планування розвитку наукової діяльності в організації. Для вибору напрямів фінансування зручніше використовувати SciVal, а для порівняння з іншими конкретними організаціями або відстеження активності окремих вчених, груп вчених або галузей науки – InCites.

Основним обмеженням для оцінки наукової діяльності українських вчених і організацій на основі використання можливостей InCites та SciVal є недостатня репрезентативність у них неангломовної періодики. Ці системи опрацьовують менше 3 % українських наукових фахових видань (відповідно, 18 і 33 назви журналів) і лише кілька з них представляють соціогуманітарну проблематику. Слід додати, що вони включені до бази даних на комерційних засадах – обробка журналу здійснюється за рахунок коштів редакції, що надходять від авторів поданих статей.

Глибинна причина суттєвих розбіжностей між науковим доробком українських учених і ступенем його представлення в бібліометричних системах корпорацій Elsevier і Thomson Reuters полягає в політиці цих корпорацій, спрямованій на спонукання науковців усього світу до опублікування результатів своєї дослідницької діяльності в певному колі англомовних журналів на комерційних засадах. Тому «коефіцієнт корисної дії» заходів щодо включення української періодики у згадані системи не може бути значним.

Останнім часом багато говорять про необхідність опублікування результатів наукових досліджень у престижних наукових журналах, що індексуються у визнаних науковою громадою міжнародних наукометричних базах, оскільки вітчизняні часописи є начебто другосортними. Зауважимо, що й українські періодичні видання можна довести до такого рівня, коли іноземні вчені вважатимуть за честь у них публікуватися. Як приклад можна навести заснований Інститутом математики НАН України міжнародний електронний журнал «SIGMA. Symmetry, Integrability and Geometry: Methods and Applications» («Симетрія, інтегрованість і геометрія: методи та застосування»).

З урахуванням вітчизняних реалій для проведення бібліометричних досліджень (у контексті оцінки наукової діяльності вітчизняних учених) сьогодні варто залучати некомерційні міжнародні бібліометричні платформи. Безперечно, перше місце серед них посідає Google Scholar. Новітні дослідження показали, що Google Scholar покриває всі джерела з баз даних Scopus і WoS і додатково включає менш якісно контрольовані колекції наукових публікацій

Порівняння бібліометричних показників 10 вибраних українських учених у системах Google Scholar і Scopus

№ з/п	Учений	h-індекс		Кількість цитувань	
		Google Scholar	Scopus	Google Scholar	Scopus
1.	Гусини В.П.	41	31	7450	4484
2.	Кришталь О.О.	41	29	6547	3062
3.	Третяк В.І.	41	39	4736	3674
4.	Ушенко О.Г.	33	30	2541	1855
5.	Корлюк О.А.	33	29	3583	2512
6.	Лебовка М.І.	31	25	2818	1841
7.	Гаврилюк В.Г.	28	25	2894	1889
8.	Каложний Ю.В.	27	24	2073	1365
9.	Боярський О.М.	26	19	2353	1244
10.	Локтев В.М.	19	16	2082	1422

з різних типів веб-документів [3; 10]. Робот Google Scholar відвідує тільки сайти, які стосуються науки, збирає у свій індекс інформацію про місцезнаходження і зміст наукових робіт.

Реалізуючи на практиці гасло «Стоячи на плечах гігантів», Google Scholar віддає належне вченим, які робили вклад у розвиток науки протягом століть і забезпечили основу для нових відкриттів і досягнень.

Google Scholar включає публікації, які опубліковані в журналах, зберігаються в репозиторіях або розміщені на сайтах наукових колективів чи окремих вчених. Якщо в онлайн-публікації в списку літератури виявляється посилання на офлайн-документ, бібліографічний опис такого друкованого документа теж потрапляє до бази даних Google Scholar. У списку результатів пошуку офлайн-статті мають позначку [Citation].

Список результатів пошуку містить гіперпосилання, що ведуть до веб-сторінок з інформацією про статтю (як мінімум – бібліографічний опис). У списку результатів пошуку може бути декілька посилань на матеріали, що стосуються однієї і тієї ж статті (наприклад, посилання на сайт видавництва, на сайт агрегатора, на реферативну базу даних, на персональний сайт автора).

У списку результатів пошуку посилання на безкоштовні повні тексти публікацій мають спеціальні позначки. Тут може бути декілька посилань на декілька повнотекстових версій однієї і тієї ж статті (наприклад, на остаточну версію на сайті видавництва і на препринт на сайті автора).

Таким чином, характерними особливостями Google Scholar є:

- суттєвіше географічне, галузеве і мовне покриття публікацій (представлені практично всі українські часописи);
- кореляція бібліометричних показників Google Scholar з аналогічними показниками інших наукометричних платформ, зокрема Scopus.

Нижче наведено таблицю з порівнянням основних бібліометричних показників – кількість цитувань та індекс Гірша (h-індекс – кількість статей науковця, на які є посилання в понад h публікаціях) для 10 українських учених у системах Scopus і Google Scholar.

Як видно з таблиці, наявна кореляція бібліометричних показників науковців у системі Google Scholar з аналогічними показниками в комерційній платформі Scopus. Більші кількісні показники вчених у Google Scholar пояснюються значнішим охопленням публікацій. Слід наголосити, що достовірність статистичних результатів визначається обсягом вибірки.

Недоліком Google Scholar є відсутність наукомет-

ричної надбудови подібної до InCites та SciVal. Цю проблему взяли вирішити фахівці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Сервіс системи Google Scholar «Бібліографічні посилання» дає змогу вченим оприлюднювати результати своїх інтелектуальних напрацювань у вигляді так званих бібліометричних профілів, де представлена сфера їх наукової діяльності, впорядковані списки публікацій, індекси та діаграма цитувань, коло наукових інтересів тощо [2]. Цей сервіс є затребуваним – станом на листопад 2014 р. тільки в українському сегменті мережі Інтернет ним охоплено понад 3,6 тис. дослідників.

Наявність бібліометричних профілів уможливує використання синергетичного підходу до побудови інформаційно-аналітичної системи, що дасть змогу отримати широкий спектр статистичних показників стану наукового середовища України. В основі цього підходу – безпосередня участь науковців у створенні своїх бібліометричних профілів і їх наступна мережева інтеграція та додаткова обробка для однозначної ідентифікації вченого (створення бібліометричного портрета).

Сукупність бібліометричних портретів дала змогу реалізувати інформаційно-аналітичну систему «Бібліометрика української науки», яка уможливує представлення цілісної картини наукового середовища держави [1]. Програмний інструментарій системи забезпечує статистичну обробку даних з бібліометричних профілів для одержання широкого спектру аналітичних матеріалів щодо наукового потенціалу України.

Вже тепер, у першому наближенні, система дає змогу оцінювати внесок дослідників як виробників інформації у світовий інформаційний масив, а також отримати результати розподілу вчених за галузями знань, установами, відомствами, регіонами.

«Бібліометрика української науки» функціонує в тестовому режимі. Її розвиток передбачає, насамперед, розширення інформаційно-ресурсної бази – повне охоплення наявних профілів, що уможли-

вить одержання більш об'єктивної у статистично-му плані картини стану науки в Україні.

Використання такого інструменту через його відкритість, інтерактивність і найзначніше за обсягом охоплення наукових публікацій без будь-яких мовних, галузевих і регіональних обмежень, на наш погляд, дасть змогу отримати неупереджені дані для оцінки ефективності діяльності як окремих вчених, так і цілих наукових установ.

Висновки. Оцінка діяльності наукових працівників, колективів повинна надаватися в результаті ретельної професійної експертизи і публічного обговорення отриманих наукових результатів. Бібліометричні показники слугують інструментом підтримки прийняття рішень експертами.

Для завдань бібліометричного моніторингу наукових комунікацій більш доцільно використовувати безкоштовний інструментарій Google Scholar. Комерційну систему Scopus, яка має ширші функціональні можливості, варто залучати до проведення комплексних наукометричних досліджень.

Список використаних джерел

1. Бібліометрика української науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/bpnu/> – Дата доступу : 03.11.2014. – Назва з екрана.
2. Карта науки в библиометрических портретах ученых / Л. И. Костенко, А. И. Жабин, Е. А. Копанева, Т. В. Симоненко // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – К., 2014. – Вып. 12. – С. 70–75.
3. Московкин В. М. Базы данных научной информации и онлайн-поисковые инструменты: использование для управления знаниями / В. М. Московкин // Научные и технические библиотеки. – 2012. – № 6. – Режим доступа: <http://intranet.gpntb.ru/subscribe/index.php?journal=ntb&year=2012&num=6&art=3> – Дата доступа : 01.10.2014.
4. Наукометричні бази та їх кількісні показники (Частина I. Порівняльна характеристика наукометричних баз) / Ю. Б. Чайковський, Ю. В. Сілкина, О. Ю. Потоцька // Вісн. НАН України. – 2013. – № 8. – С. 89–98.
5. Соловяненко Д. Політика індексації видань у наукометричних базах даних Web of Science та SciVerse Scopus / Д. Соловяненко // Бібл. вісн. – 2012. – № 1. – С. 6–21.
6. Bar-Ilan J. Which h-index? – A comparison of WoS, Scopus and Google Scholar / Judit Bar-Ilan // Scientometrics. – 2008. – Vol. 74, N 2. – С. 257–271.
7. Comparisons of citations in Web of Science, Scopus, and Google Scholar for articles published in general medical journals [Electronic resource] / AV. Kulkarni, B. Aziz, I. Shams, JW. Busse // JAMA. – 2009. – Vol. 302, N. 10. – Access Mode: <http://jama.jamanetwork.com/article.aspx?articleid=184519> – Date of apply: 01.10.2014.
8. Dess H. M. Database reviews and reports – Scopus [Electronic resource] / Howard M. Dess // Issues in Science and Technology Librarianshi. – 2006. – № 4. – Mode of access: <http://www.library.ucsb.edu/istl/06-winter/databases4.html> – Date of apply : 10.10.2014.
9. Jacso P. As we may search—comparison of major features of the Web of Science, Scopus, and Google Scholar citation-based and citation-enhanced databases // Current Science – 2005. – Vol. 89, N 9. – P. 1537–1547.
10. Kousha K., Thelwall M. Sources of Google Scholar citations outside the Science Citation Index : A comparison between four science disciplines // Scientometrics. – 2008. Vol. 74, N 2. – P. 273–294.
11. Noruzi A. Google Scholar: The new generation of citation indexes // Libri. – 2005. – Vol. 55, N 4. – P. 170–180.
12. Three options for citation tracking: Google Scholar, Scopus and Web of Science / N. Bakkalbassi, K. Bauer, J. Glover, L. Wang // Biomedical Digital Libraries. – 2006, 3(7). – Mode of access: <http://www.bio-diglib.com/content/3/1/7> – Date of apply: 15.10.2014.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2014.

UDC 001(477):004.9

Tetiana Symonenko,

Ph.D. in social communications, researcher, VNLU

BIBLIOMETRIC SYSTEMS SCOPUS AND GOOGLE SCHOLAR: AREAS OF USE

The comparative analysis of bibliometric platforms such as Scopus and Google Scholar was conducted. The correlation of bibliometric indicators of scientists, according to these systems, was demonstrated and the areas of their rational use were defined. Also, the expediency of combining qualitative and quantitative methods of evaluating research effectiveness was ascertained. The system «Bibliometryka Ukrayinskoi Nauky» (the source base for expertise of research effectiveness of scientists and scientific groups) was considered.

К е у о р д с: Scopus, Google Scholar, bibliometric indicators, correlation, scientometric platform, evaluation of research activity.

УДК 001(477):004.9

Татьяна Симоненко,

канд. наук по соц. коммуникациям, науч. сотрудник НБУВ

БИБЛИОМЕТРИЧЕСКИЕ СИСТЕМЫ SCOPUS И GOOGLE SCHOLAR: СФЕРЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Проведен сравнительный анализ библиометрических платформ Scopus и Google Scholar. Показано корреляцию библиометрических показателей ученых в этих системах. Определены сферы их рационального использования. Рассмотрена система «Библіометрика української науки» – ключевая база для экспертизы результативности научной деятельности ученых и научных коллективов.

К л ю ч е в ы е с л о в а: Scopus, Google Scholar, библиометрические показатели, корреляция, наукометрическая надстройка, оценка научной деятельности.

УДК 004.91:025.321:09 Ельзевір

Олена Курганова,канд. філол. наук,
наук. співробітник НБУВ

Ідентифікатор «фінгерпринт» як елемент бібліографічного опису колекції Ельзевірів в електронному каталозі відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ

У статті обґрунтовано доцільність застосування ідентифікатора «фінгерпринт» у бібліографічному описі видань серії «Республіка» видавничої марки Ельзевірів. На прикладі видань «*Helvetiorum respublica*» (1627), «*Respublica et Status Regni Hungariae*» (1634) та «*Respublica Romana*» (1629) порівнюються особливості застосування LOC-фінгерпринта та STCN-фінгерпринта для розрізнення варіантів видання.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліографічний опис стародруків, фінгерпринт, видання Ельзевірів.

Колекція книг видавничої марки Ельзевірів, що зберігається у відділі стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ВСРВ НБУВ), налічує більше 500 найменувань. Перлиною цієї колекції є малоформатна (24°) краснавча серія, яка в бібліографічній літературі дістала назву «Республіки» або «Малі держави». У лейденській друкарні братів Абрагама та Бонавентури Ельзевірів протягом 1625–1649 рр. вийшло 35 видань «Республік» із описами різних країн Європи, Азії та Америки. У колекції Ельзевірів ВСРВ НБУВ зберігаються численні примірники і перевидання більш ніж 20 видань «Республік», присвячених Англії, Бельгії, Голландії, Греції, Данії, Індії, Італії, Іспанії, Китаю, Німеччині, Персії, Польщі, Португалії, Росії, Туреччині, Угорщині, Франції, Швейцарії, Швеції, Шотландії, Японії та ін. Велика популярність видань серед читачів викликала потребу їх багаторазових перевидань, як правило, без зміни титулу. Зокрема, титул першого і другого видання твору «*Respublica sive Status Regni Poloniae, Lituaniae, Prusiae, Livoniae*» відрізняється лише роком видання: 1627 і 1642. У випадках, коли перевидання відбувалося протягом одного року, титули варіантів ідентичні: як-от у двох перевиданнях твору «*Respublica, sive status Regni Scotiae et Hiberniae*» 1627 р. Відмінності між перевиданнями «Республік» полягають, як правило, в обсязі, наявності чи відсутності певних елементів художнього оформлення, щільності набору тексту, друкарських помилок тощо. В бібліографії на кожен з варіантів видання «Республік» створюється

окремий запис. З огляду на однакові назви та вихідні дані, бібліографічні описи цих варіантів будуть ідентичними. Їх розрізняють за допомогою приміток, куди виносять усі диференційні ознаки конкретного примірника. Наприклад, у каталозі Копінгера за допомогою приміток розрізнено два варіанти видання «*Respublica et Status Regni Hungariae*» [4, с. 103]. В електронних каталогах багатьох світових бібліотек для ідентифікації стародрукованих видань застосовують «фінгерпринт» – усталену послідовність знаків, виділених із певних сторінок видання. Цей ідентифікатор стародрукованих видань широко використовується як еквівалент міжнародного стандартного номера книги (ISBN) [2].

Мета статті – обґрунтувати доцільність введення ідентифікатора фінгерпринт у бібліографічний опис колекції іноземних стародруків НБУВ.

У міжнародній бібліотечній практиці різні варіанти ідентифікатора «фінгерпринт» почали застосовувати з 1970-х рр. Формат MARC21 у полі 026 пропонує два варіанти ідентифікатора фінгерпринт: FEI (або LOC-фінгерпринт) та STNC-фінгерпринт. Коротко розглянемо особливості кожного з них.

Найпоширенішим в електронних каталогах європейських бібліотек є ідентифікатор LOC-фінгерпринт (London – Oxford – Cambridge). Методика його побудови була розроблена у 1974 р. в рамках проекту зі створення спільного каталогу стародрукованих видань трьох наукових бібліотек: Британського музею (Лондон), Бодліанської бібліотеки (Оксфордський університет) і бібліоте-

ки Кембриджського університету. У 1984-му видано офіційну тримовну інструкцію «Fingerprints: manual = Empreintes: Guide de releveur = Imprime: regole per il rilevamento/ Institut de Recherche et D'histoire des Texts (Centre National de la Recherche Scientifique; In association with the National Library of Scotland)», в якій виписані правила побудови фінгерпринта. В аббревіатурі FEI скорочено назву цієї інструкції.

Ідентифікатор LOC-фінгерпринт – це код із 16 знаків, розділених на 4 групи. Наприклад: seo- utus s.x. hoct 3 1627R – фінгерпринт до видання «Respublica sive Status Regni Poloniae, Lituaniae, Prusiae, Livoniae» (1627 р.).

Перша група знаків (знаки 1–4) обирається з останніх рядків першого друкованого аркуша (позначимо його аркуш α), що йде після титулу:

1, 2 – два останні знаки останнього рядка (за винятком кустод та сигнатур);

3, 4 – два останні знаки передостаннього рядка.

Друга група знаків (знаки 5–8) виділяється з останніх рядків четвертого за рахунком аркуша (позначимо його аркуш β), після аркуша α :

5, 6 – два останні знаки останнього рядка;

7, 8 – два останні знаки передостаннього рядка.

Третя група знаків (знаки 9–12) береться з останніх рядків сторінки № 13, позначеної арабськими цифрами, за відсутності с. 13 – зі сторінки № 17, за відсутності с. 17 – зі сторінки № XIII чи № XVII, за відсутності с. 13, 17, XIII, XVII – з четвертого за рахунком аркуша після аркуша β :

9, 10 – два останні знаки останнього рядка;

11, 12 – два останні знаки передостаннього рядка.

Четверта група знаків (знаки 13–16) береться з перших рядків звороту аркуша, що став джерелом для визначення попередньої групи знаків:

13, 14 – перші два знаки останнього рядка;

15, 16 – перші два знаки передостаннього рядка.

До 16-значного коду LOC-фінгерпринта додаються ще два складника: 1) умовне позначення джерела, за яким встановлено 3-тю групу знаків: «3», якщо джерелом стала с. 13 або XIII; «7» – якщо с. 17 або XVII; «С» – якщо четвертий за рахунком аркуш після аркуша β ; 2) рік видання: в тій формі, що зазначено на титулі або переведений в арабські числа з позначкою «R», якщо в оригіналі рік подано римськими цифрами, або «A» – якщо арабськими [5].

LOC-фінгерпринт застосовується в італійських та німецьких електронних каталогах (Servizio Bibliotecario Nazionale, Catálogo Colectivo REBIUN,

EDIT16, VD17, GBV, Union Catalog Northern Germany, Staatsbibliothek zu Berlin та ін.), що робить його загальнодоступним інструментом для атрибуції дефектних примірників стародрукованих видань. Недоліком ідентифікатора є те, що з його допомогою неможливо розрізнити варіанти видання, які були передруковані рядок у рядок.

Ідентифікатор STCN-фінгерпринт (Short-Title Catalogue, Netherlands) розроблено на початку 1970-х рр. для бібліографічного опису видань, що виходили протягом 1540–1801 рр. на території Нідерландів. Повна інструкція з використання STCN-фінгерпринта була опублікована у 1986 р.

STCN-фінгерпринт складається із двох груп знаків, розміщених над сигнатурами. Фінгерпринт до видання «Russia seu Moscovia itemque Tartaria» (1630) виглядає таким чином: 163024-b1 A2 \$Mo: b2 X5 \$208.

Перший елемент STCN-фінгерпринта – це додаток, що складається з року видання і формату.

Перша група знаків набирається з першої сторінки видання, на якій позначено сигнатуру. Ця група знаків відділяється від додатка за допомогою тире і складається з таких елементів: 1) умовне позначення першої сторінки, позначеної сигнатурою (b1); 2) сигнатура на першій сторінці; 3) знаки, розміщені над сигнатурою (пробіли позначаються значком \$).

Друга група знаків виділяється із останньої сторінки видання, позначеної сигнатурою. Від попередньої групи знаків ця група відмежовується за допомогою двокрапки, за якою ідуть такі елементи: 1) умовне позначення останньої сторінки із сигнатурою (b2); 2) сигнатура на останній сторінці; 3) знаки, розміщені над сигнатурою [14; 15].

STCN-фінгерпринт дає можливість розрізнити варіанти видання, видані рядок в рядок. Однак серйозним недоліком є непоширеність STCN-фінгерпринта в інтернет-просторі.

Порівняємо переваги та недоліки застосування ідентифікаторів LOC- та STCN-фінгерпринт на прикладі примірників серії «Республіки», що зберігаються у фондах ВСРВ НБУВ.

Приклад 1. Перше видання «Respublica Romana» П. Скріверіуса вийшло у лейденській друкарні Бонавентури та Абрагама Ельзевірів 1626 р. і було двічі перевидане у 1629-му [4, с. 114; 16, с. 71, 84]. Всі три варіанти видання мають гравірований титул з однаковим алегоричним зображенням та однаковим набором назви: Respublica Romana | Honori | Urbis Aeternae | P. Scriverius | Restituit. У виданні 1626 р. місце видання скорочено як Lugd.

Bat., а у виданнях 1629-го – Lugd. Batavorum. Обсяг усіх трьох видань однаковий, проте існують відмінності у пагінації. У виданні 1626 р. пагінація розділена: 480 с. основного тексту і 95 с. додатків і 1 с. чиста, а у виданнях 1629-го вона суцільна: 575 с. (с. 1–480 – основний текст, с. 481–575 – додатки), 1 с. чиста. При цьому основною відмінністю між виданнями 1629 р. є помилки пагінації: в одному з видань № 63 помилково позначено як 36, а в іншому № 280 помилково позначено як 281. Усі три варіанти видання мають однаковий набір.

У колекції Ельзевірів ВСРВ зберігається 6 примірників «Respublica Romana»:

- 2 примірники видання 1626 р.: Elz 24 (інв. № 5850) повний і Elz 500 (інв. № 12344) без титулу і останньої сторінки;
- 2 примірники видання 1629 р. із помилкою пагінації на с. 480: Elz 48 (інв. № 5892 st.) повний і Elz 48a (інв. № 5891 st.) повний;
- 2 примірники видання 1629 р. з помилкою пагінації на с. 63: Elz 49 (інв. № 5893 st.) повний і Elz 284(1) (інв. № 6169 st.) повний.

У табл. 1 відображено порівняння знаків ідентифікатора LOC-фінгерпринт, взятих із примірників ВСРВ НБУВ.

**LOC-фінгерпринт видань
«Respublica Romana»**

Таблиця 1

Примірник	№1: [с. 3]	№2: с. 11	№3: с. 13	№4: с. 14	додаток
Elz24, Elz500	i.L-	ule,	n-i-	vihu	(3)1626(R)
Elz48, Elz48a	i.L-	ule,	n-i-	vihu	(3)1629(R)
Elz49, Elz284(1)	i.L-	ule:	n-i-	vihu	(3)1629(R)

Як видно з табл. 1, однаковий набір зумовлює збіги в знаках ідентифікатора LOC-фінгерпринт. При цьому за допомогою LOC-фінгерпринт вдалося виявити додаткову відмінність між варіантами видання 1629 р. У другій групі ідентифікатора в одному з варіантів комбінація символів «ule,», а в іншому – «ule:».

Суттєві відмінності між виданнями 1626-го і 1629 р. помітні за допомогою ідентифікатора STCN-фінгерпринт.

**STCN-фінгерпринт видання
«Respublica Romana» 1626 р.**

Таблиця 2

Примірник	додаток	№1 с. [3]			№2 с. 89 (II пах.)		
Elz24, Elz 500	162624	b1	A2	RV	b2	ζ5	cr\$

У варіантів 1629 р. видання відрізняються сигнатури і сторінка, на якій розміщено останню сигнатуру.

Таблиця 3

**STCN-фінгерпринти видань
«Respublica Romana» 1626-го і 1629 р.**

Примірник	додаток	№1 с. [3]			№2 с. 569		
Elz48, Elz48a	162924	b1	A2	VM,	b2	Nn5	ftulas\$
Elz49, Elz284(1)	162924	b1	A2	VM,	b2	Nn5	ftulas\$

Крім того, ідентифікатор STCN-фінгерпринт є допоміжним засобом атрибуції примірника Elz 500, в якому відсутній титул. Знаки «RV» над сигнатурою A2 вказують на те, що це видання 1626 р.

Таким чином, обидва ідентифікатори LOC- та STCN-фінгерпринт є суттєвим засобом розрізнення трьох варіантів видання «Respublica Romana».

Приклад 2. У 1927 р. Бонавентура та Абрагам Ельзевіри видали три варіанти «Helvetiorum respublica» (Швейцарія) – перевидання твору Сімлера «De Helvetiorum respublica», вперше опублікованого у Цюриху 1576 р. [4, с. 57; 16, с. 74]. На гравірованому титулі усіх трьох видань однаковим набором подано назву: Helvetiorvm Respblica. | Diversorum | Autorum. quorum nonnulli | nunc primum in lucem | prodeunt. Видання відрізняються, насамперед, обсягом. У перших двох 535 с. основного тексту і [17] с. покажчик, у третьому – 508 с. основного тексту і [17] с. покажчик. Також основною відмінністю між першими двома варіантами видання є заставка та ініціал на с. 3 і кінцівки на с. 4 і 535.

У колекції Ельзевірів ВСРВ є 8 примірників «Helvetiorum respublica»:

- 4 примірники 1-го варіанта видання (535 с. без заставок і кінцівок): Elz 27 (інв. № 5857 st.) повний, Elz 27a (інв. № 5855 st.) повний, Elz 27b (інв. № 5856 st.) повний, Elz 27c (інв. № 5854 st.) повний;
- 4 примірники 2-го варіанта видання (535 с. із заставкою і кінцівками): Elz 28 (інв. № 5858 st.) повний, Elz 28a (інв. № 5860 st.) повний, Elz 28b (інв. № 5859 st.) повний, Elz 460 (інв. № 6362 st.) без титулу.

У табл. 4 відображено порівняння знаків ідентифікатора LOC-фінгерпринт, взятих із примірників ВСРВ НБУВ.

**LOC-фінгерпринт видань
«Helvetiorum respublica»**

Таблиця 4

	№1: с. 3	№2: с. 11	№3: с. 13	№4: с. 14	додаток
Elz27, Elz27a, Elz27b, Elz 27c	o.e-	uss.	æ-e,	Sudi	(3)1627(R)
Elz28, Elz 28a, Elz28b, Elz 460	26l-	uss.	s:e-	Suvi	(3)1627(R)

Відмінності набору зумовлюють суттєві розбіжності у символах 1-ї та 3-ї груп LOC-фінгерпринту. Не менш значні відмінності спостерігаємо в символах STCN-фінгерпринта, які проілюстровано у табл. 5

Таблиця 5

STNC-фінгерпринт видання «*Helvetiorum respublica*»

Примірник	додаток	№ 1 с. 3			№ 2 с. [14] (II pag.)		
Elz27, Elz27a, Elz27b, Elz27c	162724	b1	A2	duo.\$	b2	Mm3	\$249,\$4
Elz28, Elz 28a, Elz28b, Elz 460	162724	b1	A2	ri\$du	b2	Mm3	mperat

Тобто, обидва види ідентифікатора фінгерпринт виявилися однаково ефективними для ідентифікації варіантів примірника «*Helvetiorum respublica*».

Приклад 3. Два варіанти видання «*Respublica et Status Regni Hungariae*», присвяченого історії та політичному устрою Угорщини, випущені друкарнею Ельзевірів у 1634 р. [4, с. 103; 16, с. 101]. Титули обох видань мають однакове алегоричне зображення, між яким однаковим набором видруковано назву: RESPUBLICA et STATVS | Regni | HVN-GARIAE. Видання однакові за обсягом (330 с.) і мають однакові елементи художнього оформлення (ініціали, заставки). При посторінковому порівнянні обох примірників фіксуємо відмінність заставки на с. 5. У одному з видань заставка із зображенням птахів, у іншому – облич. Різний розмір заставок зумовив відмінність у розміщенні набору тексту. Тому в одному виданні, за спостереженням Копінгера, на с. 330 останній рядок: «*anno similier octavo*», а в іншому на с. 330 останній рядок: «*octavo*».

У фондах колекції Ельзевірів ВСПВ НБУВ зберігається 2 примірники твору «*Respublica et Status Regni Hungariae*»:

- примірник видання із зображенням птахів на заставці і «*anno similier octavo*» на с. 330: Elz 87 (5952 st.) повний;
- примірник видання із зображенням облич на заставці і «*octavo*» на с. 330: Elz 88 (5953 st.) повний.

На с. 11, 13, 14 набір тексту однаковий, тому, як видно із табл. 6, більшість знаків LOC-фінгерпринта в обох варіантах видання збігається.

Таблиця 6

LOC-фінгерпринт видань «*Respublica et Status Regni Hungariae*»

	№1: [с. 3]	№2: с. 11	№3: с. 13	№4: с. 14	додаток
Elz 87	i.c-	u-in	emi-	ctHu	(3)1634(R)
Elz 88	i.a-	u-in	emi-	ctHu	(3)1634(R)

Відмінності в наборі на с. 3 і 329 зумовлюють різні знаки над сигнатурами A2 і X5, завдяки чому знаки STCN-фінгерпринта суттєво відрізняються в кожному з варіантів видання.

Таблиця 7

STCN-фінгерпринт видань «*Respublica et Status Regni Hungariae*»

Примірник	додаток	№1 с. [3]			№ 2 с. 329		
Elz 87	163424	b1	A2	der	b2	X5	&\$s
Elz 88	163424	b1	A2	si.\$	b2	X5	nia

У наведеному прикладі ідентифікатор LOC-фінгерпринт виявився менш ефективним для розрізнення двох варіантів видання, ніж STCN-фінгерпринт.

Таким чином, застосування ідентифікатора «фінгерпринт» дає змогу розрізнити варіанти видання, відмінності між якими не можуть бути відображені у структурі основного бібліографічного опису. Із двох варіантів ідентифікатора більш зручним у застосуванні є LOC-фінгерпринт. Поширеність останнього в базах даних світових бібліотек дає змогу атрибутувати дефектні примірники та визначити варіант видання, якщо у фонді є лише один примірник видання. У базі іноземних стародруків електронного каталогу відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського LOC-фінгерпринт вводиться у поле 19. Але у випадках, коли варіанти видань видано рядок у рядок, вважаємо за доцільне вводити STCN-фінгерпринт.

Список використаних джерел

1. Аронов В. Р. Эльзевиры / В. Р. Аронов. – М. : Книга, 1975. – 105 с.
2. Российские правила каталогизации : [в 2 ч. / авт. коллектив : Н. Н. Каспарова (рук.) и др.] ; Рос. библ. ассоц., Межрегион. ком. по каталогизации. – Москва : [б. и.], 2007. Ч. 2 : Специальные правила каталогизации отдельных видов документов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nilc.ru/?p=grpk23>
3. Соколов С. И. Каталогъ Эльзевировъ библиотеки Императорскаго Московскаго и Румянцовскаго Музея / составилъ С. И. Соколовъ. – Москва : Типографія Т-го Дома Л. А. Малехоновъ, 1915. – IX, [1], 218, XVI, [16] с.
4. Copinger H. B. The Elzevier Press: A handlist of the productions of the Elzevier presses at Leyden, Amsterdam, the Hague and Utrecht, with references to Willems, Berghman, Rahir and other bibliographers / by H. B. Copinger. – London : Grafton & Co., 1927. – 142 p.

5. Fingerprints : manual = Empreintes : Guide de releveur = Impronte : regole per il rilevamento / Institut de Recherche et D'histoire des Texts (Centre National de la Recherche Scientifique ; In association with the National Library of Scotland. – Paris, 1984 [Electronic resource]. – Mode of access: http://edit16.iccu.sbn.it/web_iccu/info/en/Impronta_Normativa.htm

6. *Helvetiorum respublica / Diversorum autorum quorum nonnulli nunc primum in lucem prodeunt.* – Lugd. Bat. : Ex officina Elzeviriana, 1627. – 535, [17] p. ; 24° (12 cm) (Elz 27, Elz 27a, Elz 27b, Elz 27c).

7. *Helvetiorum respublica / Diversorum autorum quorum nonnulli nunc primum in lucem prodeunt.* – Lugd. Bat. : Ex officina Elzeviriana, 1627. – 535, [17] p. ; 24° (12 cm) (Elz 28, Elz 28a, Elz 28b, Elz 460).

8. *Massey McKnight, Owen.* Bibliographical fingerprints [Electronic resource]. – Mode of access: <http://users.ox.ac.uk/~bodl0842/fingerprints/>

9. *Respublica et Status Regni Hungariae.* – [Lugduni Batavorum] : Ex officina Elzeviriana, 1634. – 330, [2] p. ; 24° (12 cm) (Elz 87).

10. *Respublica et Status Regni Hungariae.* – [Lugduni Batavorum] : Ex officina Elzeviriana, 1634. – 330, [2] p. ; 24° (12 cm) (Elz 88).

11. *Scriverius P.* *Respublica Romana. Honori urbis aeternae / P. Scriverius restituit.* – Lugd. Bat. : Ex officinâ Elzeviriana, 1626. – 480, 95, [1] p. ; 24° (12 cm) (Elz 24, Elz 500).

12. *Scriverius P.* *Respublica Romana. Honori urbis aeternae / P. Scriverius restituit.* – Lugd. Batavorum : Ex officinâ Elzeviriana, 1629. – 575, [1] p. ; 24° (12 cm) (Elz 48, Elz 48a).

13. *Scriverius P.* *Respublica Romana. Honori urbis aeternae / P. Scriverius restituit.* – Lugd. Batavorum : Ex officinâ Elzeviriana, 1629. – 575, [1] p. ; 24° (12 cm) (Elz 49, Elz 284 (1)).

14. The STCN-fingerprint [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.kb.nl/en/expertise/for-libraries/short-title-catalogue-netherlands/the-stcn-fingerprint>

15. *Vriesema P. C. A.* The STCN Fingerprint // *Studies in Bibliography, Volume 39 (1986)* [Electronic resource]. – Mode of access: <http://etext.virginia.edu/etcbn/toccer-sb?id=sibv039&images=bsuva/sb/images&data=/texts/english/bibliog/SB&tag=public&part=5&division=div#4>

16. *Willems A.* *Les Elzevier. Histoire et Annales typographiques / Par Alphonse Willems.* – Bruxelles ; G.-A. Van Trigt ; Paris : Adolphe Labitte ; La Haye : Martinus Nijhoff, 1880. – CCLIX, 607 p. (Pin 729).

Стаття надійшла до редакції 26.11.2014.

UDC 004.91:025.321:09 Elzeveir

Olena Kurhanova,

Ph.D. in Philology, Researcher, VNLU

FINGERPRINT AS AN ELEMENT OF BIBLIOGRAPHICAL DESCRIPTION OF THE ELZEVEIR COLLECTION IN ELECTRONIC CATALOGUE OF OLD AND RARE BOOKS DEPARTMENT OF VNLU

The article underlines the necessity for application of fingerprint in bibliographical description of editions from Elzeveir series 'Republics'. Using the example of *Helvetiorum respublica* (1627), *Respublica et Status Regni Hungariae* (1634) and *Respublica Romana* (1629) copies, stored in old and rare books department of Vernadsky National Library of Ukraine, distinctive features in usage of LOC-fingerprint and STCN-fingerprint are compared. LOC-fingerprint is widely spread in world electronic catalogs, which makes it efficient for identification and attribution of editions. The advantage of STCN-fingerprint is in possibility to differentiate variants of editions with similar typeset.

К е у о р д с: bibliographical description of old-printing editions, fingerprint, Elzeveir editions.

УДК 004.91:025.321:09 Эльзевир

Елена Курганова,

канд. филол. наук, науч. сотрудник НБУВ

ИДЕНТИФИКАТОР «ФИНГЕРПРИНТ» КАК ЭЛЕМЕНТ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО ОПИСАНИЯ КОЛЛЕКЦИИ ЭЛЬЗЕВИРОВ В ЭЛЕКТРОННОМ КАТАЛОГЕ ОТДЕЛА СТАРОПЕЧАТНЫХ И РЕДКИХ ИЗДАНИЙ НБУВ

В статье обосновано целесообразность введения идентификатора «фингерпринт» в библиографическое описание изданий серии «Республика» издательской марки Эльзевиров. На примере экземпляров «*Helvetiorum respublica*» (1627), «*Respublica et Status Regni Hungariae*» (1634) и «*Respublica Romana*» (1629), хранящихся в фондах отдела старопечатных и редких книг Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, выполнено сравнение особенностей использования LOC-фингерпринта и STCN-фингерпринта для различения вариантов издания.

К л ю ч е в ы е с л о в а: библиографическое описание старопечатных изданий, фингерпринт, издания Эльзевиров.

Олена Осталецька,

мол. наук. співробітник НБУВ

Тетяна Шовкопляс,

наук. співробітник НБУВ

Алла Герус,

зав. сектора НБУВ

Електронна колекція планів Києва картографічного фонду НБУВ

У статті аналізуються карти Києва, що зберігаються у фондах сектора картографічних видань НБУВ, розглядаються особливості формування цифрової колекції карт даної території. Представлені зразки картографічних документів із електронної колекції планів міста.

Ключові слова: фонди сектора картографічних видань НБУВ, електронні картографічні ресурси, цифрова колекція планів Києва.

Серед різноманітних видань, що зберігаються у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), особливе місце належить картографічним документам (атласам, картам, планам), що назавжди зафіксували стан тієї чи іншої території.

Існує ціла низка публікацій (Л. Пономаренко, І. Красовського, С. Голубева, Г. Алфєрової, В. Варламова), які присвячені переважно опису одного або декількох документів території Києва. Картографічні документи більш широко проаналізовані лише в дисертаційному дослідженні Т. Лютої.

Мета статті – охарактеризувати картографічну спадщину та сучасні видання території міста, що зберігаються у фондах сектора картографії НБУВ, розкрити особливості формування цифрової колекції планів Києва та виокремити основні напрями роботи з ними.

Для зручності дана картографічна збірка виділена в окрему групу, куди входить близько 500 одиниць зберігання. Серед них найбільшу цінність, безумовно, становлять рукописні та стародруковані карти XVII – початку XX ст. Їх у фонді нараховується понад 100, з яких більше 50 – рукописних. Загальні плани міста на цей період представлені 50 документами, окремі частини та райони – 60 документами.

Найдавнішими виданнями є: план Києва з «Тератургіми» А. Кальнофойського (копія надрукована у збірнику «Древнейший план города Киева 1638 года», виданий Б. Ханенком у 1896 р.), копія плану Києва, створеного у 1695 р. Іваном Ушаковим, що детально відображає територію міста, яка склалася ще із глибокої давнини: Верхнє місто, Поділ та Печерськ.

Більш пізній період історії міста представлений низкою оригінальних рукописних планів, а саме:

«План города Киева...» 1799 р. [9], затверджений міським архітектором А. Меленським, наступний – 1812 р. [10], потім 1833-го [11] та 1838 р. [12], які дають змогу простежити територіальні та планувальні зміни, особливо району Подолу (1812 р.), що сталися після великої пожежі 1811 р., а також планування (1833 р.) і часткову забудову Плоської та Печерської частин (1838 р.).

Зі створенням у Російській імперії військово-топографічної служби з'являються друковані плани Києва, виконані у Військово-топографічному бюро полковником фон Руге (1842-го [13] та 1846 р. [14]). У подальшому плани міста розроблялися і тиражувалися багатьма авторами та друкарнями. Наприклад, план міста 1846 р. існує в декількох варіантах, на одному з яких [15] показано проектне місцезнаходження майбутнього мосту через Дніпро (Ланцюговий міст).

Починаючи з 1856 р., плани Києва друкуються такими видавцями, як М. Яровий (1856), В. Бошно (1879, 1887), С. Кульженко (1871, 1894), М. Максимович (1908) та ін. З'являються плани, що відображають розвиток благоустрою міста, окремі події в ньому. До них можна віднести «План Києва... с линиями железно-конной дороги» [16], «План расположения зданий сельско-хозяйственной и промышленной выставки в Киеве 1897 г.» [17]. До відкриття у 1913 р. в Києві Всеросійської виставки був надрукований не тільки план безпосередньо виставки, а й план міста з переліком історичних пам'яток у ньому. Тому його можна вважати першим туристичним планом Києва.

Із окремих частин міста найчастіше плани відображали Печерськ, включаючи Лаврські печери та фортеці, Поділ та Плоську (Плоську) частину, Лук'янівку-Куренівку, Либідську. Збереглися плани Двірцевої частини міста. Деякі з цих планів є

складником генеральних планів міста різних часів, що відображали як існуючу ситуацію, так і проєктні пропозиції.

Значний інтерес становлять плани Університету св. Володимира з ботанічним садом [18], районів Китаєво [19], Звірінця [20] та ін.

У фондах НБУВ досить широко представлені плани міста радянських часів. У післяреволюційні роки карти міст дедалі більше перетворювались у примітивні схеми туристичного призначення. Зміст, основа, орієнтація планів, розрахованих на широкого споживача, часто спотворювалися. Лише згодом плани міст почали видавати на топографічній основі.

Останніми роками в Україні інтенсивно розвивається картографічне виробництво і, як наслідок, збільшується кількість надходжень планів Києва до сектора картографічних видань. Особливістю сучасних планів є використання для їх виготовлення геоінформаційних систем, які дають змогу обирати будь-яку, зручну для відображення території, проєкцію, будувати математичну модель рель'єфу тощо.

45529

В 2479

Київ: Вигляд з космосу. Космофотоатлас / ЗАТ "Ін-т передових технологій"; відп. ред. С. П. Сидоренко; геоінформ. підгот.: С. М. Городецький, П. Д. Ярошук; наук. керівник О. В. Барладін. - 1:7 000; 1:3 500. - Київ: ЗАТ "Ін-т передових технологій", 2006. - 1 атл. (217 с.), кольор.: схем., дод. к., покажч. вул.; 28x20 см. - ISBN 966-7650-79-0.

Дод. карта: Центр Києва. - 1:3 500.

Д18(4УКР-2К)2г

Рубрики: Плани міст

Космофотоатлас Києва

Серед останніх видань можна відзначити атласи-щорічники «Київ», «Київ до кожного будинку», схеми міського транспорту, «Екологічний атлас Києва», плани окремих районів тощо. Вони акумулюють великий обсяг описової, статистичної інформації, яка становить інтерес для широкого кола користувачів. Надзвичайно важливою є можливість спільного використання серії планів за різні роки.

Сьогодні одним із основних напрямів роботи Бібліотеки є не тільки збереження інформаційних ресурсів, а й створення умов для оперативного доступу до них. Крім традиційних процесів комплектування, опису, зберігання та видачі картографічних документів, значна увага приділяється поширенню інформації про наявність картографічного фонду, його зміст, наповнення, у т. ч. і планами Києва. Останні відбираються, в першу чергу, для створення електронних копій, формування електронних виставок і колекцій як джерела, що становлять особливу історико-культурну цінність. Адже пріоритетними, з точки зору цінності картографічних документів для створення цифрових копій, є:

- рукописні картографічні документи;
- картографічні стародруки до 1830 р.;
- унікальні, рідкісні видання (вітчизняні та іноземні) після 1830 р.

Опрацьовані професійними бібліографами описи картографічних документів стали основою для створення сучасних інформаційних продуктів бібліотеки. Протягом 2010–2011 рр. в НБУВ налагоджено технологічні цикли опрацювання та формування електронного фонду оцифрованих документів. Картографічні матеріали також поповнюють електронний фонд оцифрованих видань. Бібліографічні описи бази даних «Електронна колекція карт» становлять основу для формування метаданих цифрових картографічних ресурсів. Так, у 2011 р. до електронної колекції «Історичний Київ» вже надійшли перші картографічні видання із фонду НБУВ.

Через відсутність широкоформатних сканерів виникли певні труднощі з підготовкою цифрового картографічного матеріалу. Тому співробітниками сектора картографічних видань було започатковано створення колекції лише фрагментів зображень картографічного матеріалу для найбільш цінних та унікальних примірників. Ці зображення уможливають створення віртуальної експозиції, яка інформує користувачів про те, що можна побачити, відвідавши сектор картографічних видань НБУВ.

16392

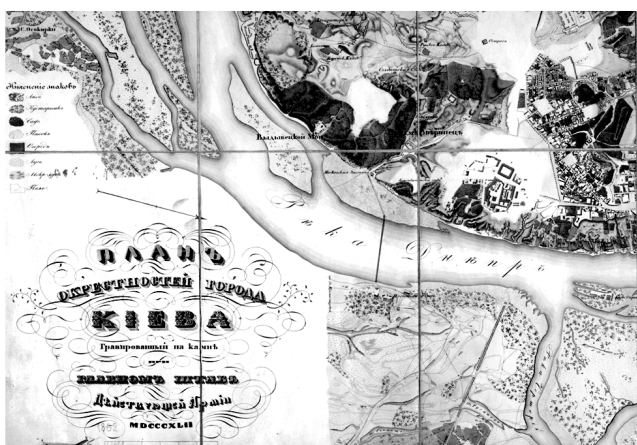
План окрестностей города Киева. Гравированный на камне при Главном Штабе Действующей Армии / грав.: Руденко, Брызгалов; вырез. слова Гансов. - 1: 8 400; 100 саж. в дюйме. - [Киев]: [б. и.], 1842. - 1 пл., цв.: экслибрис, печать; 89x120 см. - Грав. - На полотне.

Д18(28-8КИІ-2К)2г

Рубрики: Загальногеографічні карти ; Плани міст

Примірник: 16392.

Печатки, штампи: Всенар. Б-ка України ВУАН.

Назва і фрагмент плану Києва

Екслібрис з вензелем

Формат перегляду бібліографічних описів карт передбачає отримання тематичних добірок за географічними рубриками через Рубрикатор НБУВ. Додаткові лінгвістичні переваги тематичного пошукового інтерфейсу уможливають безкоштовний сервіс Google Translate, який пропонує швидкий автоматичний переклад веб-сторінок багатьма мовами світу. Користувач, який вводить свій запит англійською, німецькою або російською мовою, може знайти лише частину інформації мовою запиту. Для того, щоб відшукати картографічні документи, напри-

клад, стосовно Києва, користувач у полі запиту «Ключові слова» може набрати «Kiev» і отримати у відповідь добірку лише із 12 документів. Для продовження пошуку користувачеві достатньо натиснути географічну рубрику «Київ» (в англійській транслітерації «Kyiv») і автоматично отримати добірку необхідної літератури всіма мовами із фонду НБУВ (відповідно це буде добірка з понад 650 документів), надалі є можливість уточнити запит – шукати у знайденому. Аналогічно, від бібліографічних описів карт міста Києва, можна продовжити пошук за предметною рубрикою «City Plans» («Плани міст») і знайти карти інших населених пунктів.

Основними напрямками досліджень, в яких з успіхом можуть використовуватися плани Києва як джерела інформації, є:

- вивчення топографії та топоніміки міста;
- історико-соціальні та історико-економічні дослідження;
- вивчення динаміки об'єктів, які відображені на планах міста (соціально-історичних будівель, окремих культових споруд, промислових об'єктів, природних характеристик);
- визначення екології міста, змін довкілля під дією антропогенного впливу;
- дослідження в галузі історії картографічної науки та пов'язаних з нею дисциплін (географії, геодезії, графіки, поліграфії);
- розроблення шляхів привернення уваги до картографічного спадку через використання сучасних комп'ютерних засобів цифрового документування та візуалізації;
- вивчення історії містобудування та містопланування, історії архітектури, що може істотно допомогти при реконструкції районів міста;
- вирішення управлінських завдань; розроблення технології практичного застосування карт на рівні адміністративних районів, що ґрунтується на широкому використанні карт різної тематики.

Перспективними напрямками роботи з картографічними матеріалами даної території можуть бути:

- всебічний історико-джерелознавчий аналіз планів Києва, котрі зберігаються у фондах НБУВ. Проведення такого аналізу вкрай необхідне, але для виконання цього комплексу робіт потрібні спеціалісти з різних сфер. Крім того, не існує загального обліку карт і планів, що виготовлялись як вітчизняними, так і іноземними виконавцями, де подана територія Києва;
- проведення дослідження-рекомендації картографічної колекції. Це дасть змогу ввести в науковий обіг більшу кількість планів;

- формування загального анотованого каталогу планів Києва, що зберігаються у різних установах міста (Державному архіві Києва, Музеї історії Києва, Інституті рукописів НБУВ та ін.), а також в Україні загалом.

Варто наголосити, що робота з зібранням планів Києва перебуває лише на початкових етапах. Ми запрошуємо до співробітництва всіх, хто виявляє інтерес до даної проблеми. Вивчення та упровадження у практику передового вітчизняного і зарубіжного досвіду бібліотечно-інформаційної роботи, раціональне використання інформаційних ресурсів, необхідних для науково-дослідної діяльності, сприяє найбільш повному задоволенню різноманітних потреб наших користувачів.

Список використаних джерел

1. *Алферова Г.* Киев во второй половине XVII века: ист.-архитектур. очерк / Г. Алферова, В. Харламов. – К. : Наук. думка, 1982. – 160 с.
2. *Голубев С. Т.* О древнейшем плане города Киева 1638 года / С. Т. Голубев // Издание Киевской Комиссии для разбора древних актов. – 1893.
3. *Красовский И.* Рукописный план Киева 1695 г. / И. Красовский, Л. Пономаренко // Геодезия и картография. – 1980. – №5. – С. 56–58.
4. *Лобузина К.* Формування електронних інформаційних ресурсів картографічного фонду НБУВ /

К. Лобузина, А. Герус // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 34. – С. 79–90.

5. *Люта Т. Ю.* Картографування території Києва та інформаційні можливості карт і планів міста XVII–XIX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Т. Ю. Люта; Укр. НДІ архів. справи та документознав. – К., 2003. – 16 с.

6. *Осталецька О.* Фонди сектора картографічних видань як важливий складник цифрових інформаційних ресурсів НБУВ / О. Осталецька // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2014. – Вип. 40. – С. 210–217.

7. *Пономаренко Л.* Історичне планування Києва / Л. Пономаренко // А. С. С. Земля. – 1998. – № 1. – С. 14–21.

8. *Пономаренко Л.* Плани м. Києва кінця XVIII – початку XIX ст. / Л. Пономаренко // Український історико-географічний збірник. – К. : Наук. думка, 1971. – Вип. 1. – С. 237–243.

9. НБУВ. Сектор картографічних видань, інв. № 18929.

10. Там само, інв. № 22284.

11. Там само, інв. № 18928.

12. Там само, інв. № 22285.

13. Там само, шифр А 597.

14. Там само, інв. № 16390.

15. Там само, інв. № 16476.

16. Там само, інв. № 14525.

17. Там само, шифр А 121.

18. Там само, інв. № 13315.

19. Там само, інв. № 17082.

20. Там само, інв. № 17408.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2014.

UDC 004.65:911.375(477–25)

Olena Ostaletska,
Junior Researcher, VNLU

Tetiana Shovkoplias,
Researcher, VNLU

Alla Herus,
Head of the Sector, VNLU

ELECTRONIC COLLECTION OF KYIV PLANS OF CARTOGRAPHIC FUND IN VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The article analyzes Kyiv city maps, stored in the collections sector VNLU cartographic publications, the features of the formation of electronic collection of maps of the area. The presented examples of cartographic documents with electronic collection of Kyiv plans.

К е у о р д с: funds sector VNLU cartographic publications, electronic cartographic resources, electronic collection of Kyiv plans.

УДК 004.65:911.375(477–25)

Елена Осталецкая,
мл. науч. сотрудник НБУВ

Татьяна Шовкопляс,
науч. сотрудник НБУВ

Алла Герус,
зав. сектором НБУВ

ЭЛЕКТРОННАЯ КОЛЛЕКЦИЯ ПЛАНОВ КИЕВА КАРТОГРАФИЧЕСКОГО ФОНДА НБУВ

В статье анализируются картографические материалы города Киева, хранящиеся в фондах сектора картографических изданий НБУВ, рассмотрены особенности формирования цифровой коллекции карт данной территории. Представлены образцы картографических документов из электронной коллекции планов Киева.

К л ю ч е в ы е с л о в а: фонды сектора картографических изданий НБУВ, электронные картографические ресурсы, цифровая коллекция планов Киева.

Олена Пастушенко,

канд. філол. наук, головний спеціаліст департаменту атестації кадрів МОН України

Теорія книги в сучасних дисертаційних дослідженнях з книгознавства в Україні

Розглядаються дисертації, присвячені дослідженню теоретичних питань українського книгознавства. Особлива увага приділяється дослідженням, присвяченим розвитку книгознавства у системі соціальних комунікацій, у структурі сучасного книгознавства, нових книгознавчих дисциплінах.

К л ю ч о в і с л о в а: українське книгознавство, дисертаційні дослідження в галузі книгознавства, книжкові пам'ятки, соціальні комунікації.

Набуття Україною незалежності, демократичні перетворення у суспільстві відкрили широкі можливості для проведення неупереджених, без ідеологічних лакун і обмежень, досліджень історії та теорії вітчизняної книги.

Характеризуючи розвиток книгознавства на сучасному етапі, професор Г. І. Ковальчук виокремлює три напрями теоретичних досліджень у галузі книгознавства. Перший з них – публікації, присвячені теоретичним питанням об'єкта і предмета книгознавчих досліджень, структурі книгознавства як науки, основним тенденціям, за якими розвивається наразі книгознавство.

Найбільший масив, на її переконання, становлять публікації, в яких розглядається співвідношення традиційної та електронної книги. Ця тематика стає дедалі актуальнішою. Незважаючи на те, що електронне книговидання й досі деякими фахівцями розглядається переважно як рекламна підтримка основного випуску друкованих книг, у науковому співтоваристві дедалі переважаючою стає думка, що цифрова книга – це єдина сфера, де можливий технологічний і комерційний прорив.

Ще один потужний напрям сучасних книгознавчих досліджень – це теорія та історія книжкової культури [1].

Аналіз дисертаційних праць, захищених за роки незалежності, є важливим для оцінки розвитку історії та теорії книги в Україні, виокремлення нових напрямів, актуальних тем у науці, для визначення рівня та інтенсивності розроблення існуючих проблем, а також для створення наукових шкіл вітчизняного книгознавства, визнання їх у науковому товаристві тощо.

Дисертації, де розглядаються питання історії та теорії книги, засвідчують, що дана проблематика поки що не стала предметом ґрунтовного дослідження.

Серед основних проблем сучасного книгознавства фахівці виокремлюють:

- місце книгознавства у системі наукового знання з огляду на розвиток нових інформаційних технологій;
- історія становлення структури сучасного книгознавства, його об'єкта і предмета досліджень;

- інституціонування нових книгознавчих дисциплін на стику з іншими науками, зокрема – теорії та історії книжкової культури, книжкового пам'яткознавства тощо;
- книгознавство і суміжні дисципліни, його співвідношення з документознавством, теорією літератури і читачезнавством, інформологією, культурологією, філософією;
- електронна книга як об'єкт книгознавства, співвідношення традиційної та електронної книги, майбутнє книги;
- теорія та історія книжкової культури як одна з основних категорій сучасного книгознавства;
- філософсько-культурологічна методологія книгознавчих досліджень, культурологічний підхід до досліджень книжкової культури, взаємовплив компонентів книжкової культури і соціальних процесів;
- вивчення попередніх книгознавчих досліджень, розвиток історичного книгознавства [1, с. 53]*.

Питання українського книгознавства традиційно досліджуються бібліотекознавцями та бібліографознавцями, а також представниками суміжних наук, зокрема, історичного джерелознавства, кодикології тощо. І тут є своя специфіка. Зі створенням в незалежній Україні власної атестаційної системи було сформувано комплексну дисципліну «Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство» (замість окремих «Книгознавство» і «Бібліотекознавство та бібліографознавство»), яка вперше була об'єднана в 1997 р. відповідно до наказу Вищої атестаційної комісії України від 13 березня 1997 р. № 86.

Важливою передумовою зростання дослідницької уваги до цього наукового напрямку стало відкриття з 2008 р. наукової галузі «Соціальні комунікації» (27 напрям) і наукової спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство». Адже крім захисту дисертацій на здобуття ступеня доктора

* Див. також: Книга: исследование и материалы : сборник / Рос. акад. наук, Науч. совет «История мировой культуры» [и др.]. – М., 2008. – Т. 89, ч. 1/2.

і кандидата з соціальних комунікацій, було надано можливість захисту робіт на здобуття ступеня доктора і кандидата з історичних наук та соціальних комунікацій. Чергове підтвердження низки спеціальностей відбулося у 2011 р., коли вийшов спеціальний наказ МОН України стосовно номенклатури спеціальностей [2], що мало неабияке значення для цієї спеціальності, яка існує також у міжнародних класифікаційних системах у розділі соціальних комунікацій (як книгознавство та бібліотечні науки). Межі наукової галузі книгознавства доволі широкі, тому захист дисертацій, пов'язаних з книгознавством, відбувається іноді в галузі філологічних та педагогічних наук, а також соціальних комунікацій.

До 90-х років ХХ ст. проблематика з історії та теорії книги розроблялася недостатньо. Нині актуальність цього напрямку пояснюється необхідністю створення наукових засад вітчизняного книгознавства, необхідністю чіткого визначення особливостей його виміру.

Досліджень дисертаційного доробку українських книгознавців поки що не так і багато. Проте, вони існують. Так, дисертації з книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, де міститься бібліометричний аналіз захищених робіт упродовж 2008–2009 рр. у науковій галузі «Соціальні комунікації», аналізуються Н. М. Кушнарєнко, А. А. Соляник [3]. Фахівцям вдалося виявити диспропорцію в тематиці наукових досліджень – явне превалювання бібліотекознавчих робіт і практично повну відсутність дисертацій з актуальних питань бібліографознавства та книгознавства.

Л. А. Литвинова у своїй дисертації «Дисертаційні дослідження як джерело визначення стану і тенденцій розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства в Україні (1994–2012)» відзначає загальне відставання у нарощуванні дисертацій з книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства. Саме цим і пояснюється той факт, що дисертаційні роботи в галузі книгознавства вкрай рідко потрапляють в поле зору вітчизняних дослідників [4]. Варто відзначити, що у дисертації Л. А. Литвинової було вирішено низку завдань, що мають важливе значення для оцінки стану розвитку ухвалених спеціальностей. Зокрема, було визначено основні параметри і показники оцінки розвитку вказаних галузей знань у 1994–2012 рр.; здійснено статистичний (бібліометричний) аналіз, запропоновано проблемно-тематичну і предметну класифікацію дисертаційних досліджень; окреслено основні тенденції та пріоритетність певних напрямів розроблення теоретичних і практичних питань цієї комплексної спеціальності. Дисертанту вдалося встановити особисті наукові школи досліджень у галузі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, показати доробок наукових шкіл та їх лідерів в Україні. До позитивів дисертації можна віднести й спробу дослідниці розкрити роль дисертацій як об'єктивного джерела, що відображає стан і розвиток

книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства.

Частково питання розвитку книгознавчих дисертаційних праць розглядалося нами у публікації «Історико-книгознавчі дисертації як джерела з історії української періодики» [5]. Було виокремлено два напрями дисертаційних досліджень: перший стосувався змісту історичних фондів бібліотек, а другий – вивчення особистісного чинника у редакційно-видавничій діяльності та розкритті особливостей підготовки періодичних видань, розкритті багатоаспектної діяльності особи в культурному та науковому просторі. У статті розглянуто низку дисертацій, в яких аналізувалися питання складу колекцій, а також праці, присвячені видатним постатям України, зокрема, І. Огієнку, І. Франку, які зробили вагомий внесок у розвиток книговидавничої справи.

До розряду книгознавчих дисертацій можна віднести п'ять докторських праць: Л. А. Дубровіної («Кодикологія та кодикографія як спеціальні історичні дисципліни в дослідженнях історії української книги», 1993) [6], Г. І. Ковальчук («Теорія та практика книжкового пам'яткознавства ХХ століття», 2005) [7], Т. І. Ківшар («Український книжковий рух: книговидання та книгорозповсюдження (1917–1923 рр.)», 2006) [8], Г. М. Швецової («Документ і книга в системі соціальних комунікацій», 2002) [9], В. А. Маркової («Книжкова комунікація: теорія, історія, перспективи розвитку», 2011) [10].

Важливими складниками вивчення книжкової культури є також докторське дослідження С. М. Міщука («Історико-кодикографічні та бібліографічні дослідження рукописно-книжкової спадщини України (друга половина ХІХ – 30-ті роки ХХ ст.)», 2009) [11] та кандидатська робота Н. М. Шалашної («Розвиток історико-книгознавчої думки в Україні у ХІХ ст.»), 2004) [12].

До праць, де порушуються теоретичні питання книгознавства, належать кандидатські роботи В. Я. Фріс (розглядаються кодикологічні особливості рукописної книги та її регіональна специфіка) [13], О. О. Карпенко (досліджуються теоретичні аспекти трансформації навчальної книги в умовах інформатизації вищої освіти) [14], І. Д. Нілової (аналізуються художні компоненти структури навчальної книги як засобу розвитку пізнавального інтересу молодших школярів) [15]; О. Л. Біличенко (розкривається культурно-виховна роль книги в умовах формування інформаційного суспільства) [16]. Дослідженню репертуару іншомовної книги, зокрема французької, були присвячені праці І. Б. Качур [17] та Р. С. Кириченко [18].

Одним з важливих напрямів цього дослідницького процесу стало осмислення трансформації форм, змісту книги в історичному та сучасному інформаційному суспільстві: представлення її в інформаційних системах, аналіз структури опису рукописної книги у межах спеціальної дисципліни «Кодикографія» (Л. А. Дубровіна [6], О. І. Іванова [19], О. М. Гальченко [20], Е. С. Клименко [21]).

Теоретичні питання книговидання та книгорозповсюдження розглядає у своїй праці Т. І. Ківшар [8]. О. М. Афанасенко детально аналізує систему книгорозповсюдження в Україні в умовах інтеграції соціокомунікаційного простору [22].

У дисертації В. Є. Сошинської «Професійна комунікація як фактор розвитку книжкової галузі» висвітлено понятійний апарат, розкрито сутність професійної комунікації, внесок науково-дослідних установ, товариств та громадських об'єднань у формування системи галузевої комунікації у книжковій сфері [23].

Останім часом виокремився напрям теорії дитячої книги. Його презентують дослідження О. О. Литвиненко (присвячене функціонуванню дитячої книги в мультимедійному середовищі) [24], Г. В. Корнеєвої (розглядається специфіка української дитячої книжки Східної Галичини) [25].

Отже, на сьогодні в Україні представлені різні напрями розроблення теорії та історії книги, книжкової культури. Виокремимо основні з них:

- різні аспекти книжкового пам'яткознавства, місце книгознавства у системі наукового знання та соціальних комунікацій (Г. І. Ковальчук, Г. М. Швецова В. А. Маркова), властивості книги як джерела історії та культури (Л. А. Дубровіна);
- формування структури сучасного книгознавства, його об'єкта і предмета (Л. А. Дубровіна, Г. І. Ковальчук, Г. М. Швецова);
- інституціонування нових книгознавчих дисциплін на стику з іншими науками: теорії та історії книжкової культури, книжкового пам'яткознавства, кодикології, бібліопегістики, книжкового документознавства (О. М. Гальченко, Л. А. Дубровіна, Г. І. Ковальчук, Г. М. Швецова);
- питання книговидання та книгорозповсюдження (Т. І. Ківшар, О. М. Афанасенко);
- розвиток електронної книги та видового складу книжкової продукції (О. О. Карпенко І. Д. Нілова, О. О. Литвиненко);
- книгознавча історіографія (С. М. Міщук, Н. М. Шалашна);
- специфіка навчальної та дитячої книги (Г. В. Корнеєва, О. О. Литвиненко).

У цілій низці праць розглядаються трансформації форми та змісту книги в минулі десятиліття та сучасному інформаційному суспільстві, видзначається поглиблення її комунікаційних функцій.

Важливою особливістю згаданих вище дисертацій є застосування їх авторами методології комплексного підходу до дослідження теорії книги та книгознавства, включаючи історичний, книгознавчий, бібліотечнознавчий, літературознавчий, мистецтвознавчий аспекти. Саме це дає змогу дослідникам опрацьовувати (висвітлювати) найскладніші питання книгознавства. Позитивом дисертаційних досліджень з теорії книгознавства є й те, що вони враховують реалії інфор-

маційного суспільства, зокрема динамічний розвиток електронних ресурсів. Водночас, огляд дисертацій свідчить, що фундаментальні питання теорії та методології книги ще не стали об'єктом постійної уваги вітчизняних дослідників.

Список використаних джерел

1. Ковальчук Г. Розвиток теорії книгознавства на сучасному етапі // Бібл. вісн. – 2009. – № 5. – С. 44–53.
2. Про затвердження Переліку наукових спеціальностей : Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14.09.2011 р. № 1057 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 78. – С. 215.
3. Кушнарєнко Н. Н. Этап начальной институционализации научных исследований в отрасли социальных коммуникаций [Электронный ресурс] / Н. Н. Кушнарєнко, А. А. Соляник // Научные и технические библиотеки. – 2011. – № 6. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2011/6/index.php>
4. Литвинова Л. А. Дисертаційні дослідження як джерело визначення стану і тенденцій розвитку книгознавства, бібліотечнознавства, бібліографознавства в Україні (1994–2012) : автореф. дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотечнознавство, бібліографознавство» / Литвинова Лариса Анатоліївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 16 с.
5. Пастушенко О. Історико-книгознавчі дисертації як джерела з історії української періодики / О. Пастушенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – Вип. 37. – С. 537–546.
6. Дубровіна Л. А. Кодикологія та кодикографія як спеціальні історичні дисципліни в дослідженнях історії української книги : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство і спеціальні історичні дисципліни» / Дубровіна Любов Андріївна ; Ін-т історії України. – К., 1993. – 42 с.
7. Ковальчук Г. І. Теорія та практика книжкового пам'яткознавства ХХ століття : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотечнознавство, бібліографознавство» / Ковальчук Галина Іванівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – 37 с.
8. Ківшар Т. І. Український книжковий рух: книговидання та книгопоширення (1917–1923 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотечнознавство, бібліографознавство» / Ківшар Таїсія Іванівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1996. – 46 с.
9. Швецова Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотечнознавство, бібліографознавство» / Швецова Галина Миколаївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – 32 с.
10. Маркова В. А. Книжкова комунікація: теорія, історія, перспективи розвитку : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотечнознавство, бібліографознавство» / Маркова Вікторія Анатоліївна ; Харків. держ. акад. культури. – Х., 2011. – 36 с.
11. Міщук С. М. Історико-кодикографічні та бібліографічні дослідження рукописно-книжкової спадщини України (друга половина ХІХ – 30-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. ...

д-ра іст. наук : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Мішук Сергій Миколайович ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – 32 с.

12. *Шалашна Н. М.* Розвиток історико-книгознавчої думки в Україні у XIX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Шалашна Наталія Миколаївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – 20 с.

13. *Фріс В. Я.* Кирилична рукописна книга в Україні XVI – першої половини XVII ст. : кодикологія та регіональні особливості : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 «Документознавство. Архівознавство» / Фріс Віра Ярославівна ; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 1994. – 25 с.

14. *Карпенко О. О.* Трансформація навчальної книги в умовах інформатизації вищої освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Карпенко Олена Олексіївна ; Харків. держ. акад. культури. – Х., 2005. – 20 с.

15. *Нілова І. Д.* Художні компоненти структури навчальної книги як засіб розвитку пізнавального інтересу молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Нілова Ірина Дмитрівна ; Київ. держ. ун-т культури і мистецтв. – К., 1997. – 24 с.

16. *Біличенко О. Л.* Культурно-виховна роль книги в умовах формування інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Біличенко Ольга Леонідівна ; Харків. держ. акад. культури. – Х., 2001. – 18 с.

17. *Качур І. Б.* Французька книга в Галичині у другій половині XVII ст.: видавничий репертуар, розповсюдження та рецепція : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Качур Ірина Богданівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – 19 с.

18. *Кириченко Р. С.* Франкомовна українка кінця XVII – початку XX ст. у бібліотечних колекціях України: походження, склад, зміст, історико-книгознавча реконструкція : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознав-

ство» / Кириченко Раїса Степанівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – 19 с.

19. *Іванова О. А.* Рукописна книга XVI ст. в Україні. Основні засади кодикологічного опису : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Іванова Ольга Андріївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2003. – 20 с.

20. *Гальченко О. М.* Оправа українських книг та стародруків як об'єкт кодикографії : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 05.25.04 «Книгознавство» / Гальченко Олена Михайлівна ; Центральна наук. б-ка ім. В. І. Вернадського. – К., 1994. – 18 с.

21. *Клименко Е. С.* Музична крюкова рукописна книга XII – початку XX ст. в Україні : історико-кодикологічний опис : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Клименко Еріка Станіславівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – 20 с.

22. *Афанасенко О. М.* Система книгорозповсюдження в Україні в умовах інтеграції соціокомунікаційного простору : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Афанасенко Олена Миколаївна ; Харків. держ. акад. культури. – Х., 2009. – 20 с.

23. *Сошинська В. Є.* Професійна комунікація як фактор розвитку книжкової галузі : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Сошинська Вікторія Євгенівна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2013. – 20 с.

24. *Литвиненко О. О.* Дитяча книга в мультимедійному середовищі: сучасний стан та перспективи розвитку : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Литвиненко Ольга Олександрівна ; Харків. держ. акад. культури. – Х., 2011. – 22 с.

25. *Корнеєва Г. В.* Українська дитяча книжка Східної Галичини: історико-книгознавчий аспект (друга половина XIX ст. – 1939 р.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Корнеєва Галина Вікторівна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2005. – 18 с.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2015.

UDC 002.2:001.817(477-25)

Olena Pastushenko,

Ph.D. in Philology, Chief Specialist of staff certifying Department, MES of Ukraine

THEORY OF A BOOK IN MODERN DISSERTATIONAL RESEARCHES IN BOOK SCIENCE IN UKRAINE

We consider the directions and content of Bibliological theses devoted to the study in the theoretic questions of Ukraine Bibliology, existing in the field of Social Communications Sciences. Attention is paid to research of the bibliology development in the system of scientific knowledge and as a social communications, new disciplines, questions of book publishing, creation of electronic books, species composition books and others.

К е у в о р д с: Ukrainian bibliology, theses in the field of book science, rare books, Social Communications Sciences.

УДК 002.2:001.817(477-25)

Елена Пастушенко,

канд. філол. наук, главный специалист департамента аттестации кадров МОН Украины

ТЕОРИЯ КНИГИ В СОВРЕМЕННЫХ ДИССЕРТАЦИОННЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ ПО КНИГОВЕДЕНИЮ В УКРАИНЕ

Рассматриваются диссертационные работы, посвященные исследованию теоретических вопросов украинского книговедения, его развитию в системе социальных коммуникаций.

К л ю ч е в ы е с л о в а: украинское книговедение, диссертационные исследования в области книговедения, книжные памятники, социальные коммуникации.

УДК 37.091.64:908(477):01

Наталія Кунанець,

д-р наук із соц. комунікацій, заст. директора НТБ Національного університету «Львівська політехніка»

Олександра Плитус,

канд. іст. наук, зав. бібліотеки

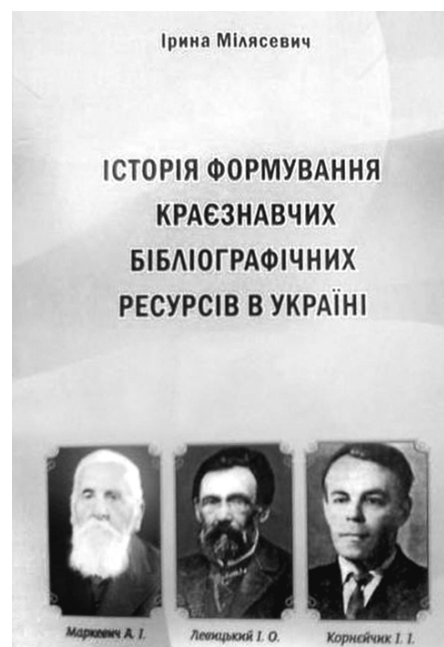
Надвірнянського коледжу Національного транспортного університету

Посібник з історії вітчизняних бібліографічних ресурсів

Рец. на кн.: **Мілясевич І.** Історія формування краєзнавчих бібліографічних ресурсів в Україні : навч. посіб. / Ірина Мілясевич ; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне : ПП ДМ, 2013. – 176 с.

Новітня історія України свідчить про зростання інтересу до історії становлення, розвитку рідного краю, а також особистостей, котрі причетні до цих процесів. Саме тому на особливу увагу заслуговує краєзнавча робота бібліотек, яка завжди була і нині залишається важливим напрямом їхньої діяльності. А це, в свою чергу, висуває підвищені вимоги до підготовки кваліфікованих кадрів бібліотекарів-краєзнавців.

Окремі аспекти краєзнавчої бібліографії час від часу висвітлювалися в історичних розвідках. Однак, ґрунтовних праць з історії формування краєзнавчих інформаційних ресурсів, які б стали надійним помічником як студентам, так і працівникам краєзнавчих відділів бібліотек, до недавнього часу не з'являлося. У середині 60-х років ХХ ст. побачив світ навчальний посібник І. І. Корнейчика «Краеведческая библиография на Украине», який містить відомості про краєзнавчі бібліографічні посібники, видані у ХІХ – першій половині ХХ ст. Проте на даний час він став бібліографічною рідкістю і є недоступним для студентів. Крім того, у цьому посібнику відсутній матеріал про краєзнавчий довідково-бібліографічний апарат бібліотек та краєзнавчі бібліографічні покажчики останніх десятиріч. З новітніх видань слід відзначити підручник Н. М. Кушнарєнко «Бібліотечне краєзнавство», виданий у 2007 р., в якому окремий розділ присвячений еволюції бібліотечного краєзнавства в Україні. Однак великий обсяг цього підручника, широта його тематики (автор торкається всіх аспектів краєзнавчої діяльності бібліотек) не дали змоги всебічно висвітлити саме історію формування інформаційних ресурсів з краєзнавства.

У світлі вищесказаного важливою подією у справі бібліотечного краєзнавства та підвищення якості підготовки бібліотечних кадрів слід вважати вихід у світ навчального посібника І. В. Мілясевич «Історія формування краєзнавчих бібліографічних ресурсів в Україні». Цю книгу вирізняє глибина та аналітичність викладеного в ній матеріалу. Автор комплексно аналізує становлення та розвиток основних складових вітчизняних краєзнавчих бібліографічних ресурсів – системи краєзнавчих бібліографічних покажчиків та краєзнавчого довідково-бібліографічного апарату бібліотек різних видів. При характеристиці окремих бібліографічних джерел, створених у різні історичні періоди, враховуються суспільно-політичні умови, обсяг краєзнавчого документного потоку, чисельність користувачів краєзнавчою інформацією та ін.

І. В. Мілясевич запропонована періодизація історії розвитку вітчизняних краєзнавчих бібліографічних ресурсів з першої половини XIX ст. і до кінця 80-х років XX ст., відповідно до якої здійснюється виклад матеріалу. Така періодизація є абсолютно обґрунтованою, вона враховує еволюційні (а інколи і регресивні) зміни в організаційних формах та структурних елементах краєзнавчих бібліографічних ресурсів, що відбулися впродовж 200 років. Прослідковується їх залежність від історичних, суспільно-політичних умов, стану розвитку вітчизняної економіки та науки. Ці чинники, як слушно зазначає автор, справили вплив на зміст, структуру, методичку створення, функціональне призначення та кількісні характеристики краєзнавчих бібліографічних ресурсів. Соціокомунікаційний підхід до викладу матеріалу дає змогу чітко прослідкувати нерозривний зв'язок краєзнавчої бібліографічної діяльності з потребами суспільства, побачити, яку важливу роль вона відігравала у забезпеченні краєзнавчих досліджень та у національному вихованні населення краю.

Усередині визначених часових проміжків історія розвитку краєзнавчих бібліографічних ресурсів викладається за тематичними підрозділами, притаманними кожному етапу розвитку краєзнавчих бібліографічних ресурсів України. В останньому розділі навчального посібника фактографічні відомості супроводжуються статистичним аналізом процесів формування у 1975–1990 рр. інформаційного масиву вітчизняних краєзнавчих бібліографічних покажчиків, що сприяє наочному відображенню його розвитку у типологічному, тематичному, організаційному аспектах; допомагає студентам легше сприйняти навчальний матеріал – помітити ті зміни, які відбулись у період перебудови. Для одержання цих даних автор провела наукове дослідження вторинного документного потоку, зафіксованого у різних бібліографічних джерелах.

Автором окремими блоками згруповано інформацію про видатних вітчизняних бібліографів, вчених, які зробили вагомий внесок у розвиток краєзнавчих бібліографічних ресурсів у різні історичні періоди. Це дає змогу більше дізнатися про діячів, які своєю жертвовною працею на благо науки та суспільства створювали унікальні бібліографічні документи, що увійшли до скарбниці світової бібліографії. Такий матеріал має не лише пізнавальне, але і важливе виховне значення, оскільки сприяє формуванню у студентів поваги до своєї професії, гордості за неї, створює чіткі уявлення про характер майбутньої роботи, викликає бажання наслідувати

діяльність видатних особистостей, які працювали на бібліографічній ниві.

Рецензований навчальний посібник стане у нагоді сучасному бібліографу, котрий повинен не тільки добре орієнтуватися в сучасних краєзнавчих бібліографічних покажчиках, а й активно використовувати джерела попередніх епох, досконало знати їх пошукові можливості, вміти використовувати у практичній роботі з довідково-бібліографічного обслуговування користувачів.

Видання оснащено інформативним довідковим апаратом. І. В. Мілясевич подає перелік краєзнавчих бібліографічних посібників, що забезпечує іменний та предметний пошук. Так, алфавітний покажчик назв бібліографічних документів, проаналізованих автором, містить понад 200 позицій. Значна частина книги є результатом самостійно проведеного автором наукового дослідження, результати якого раніше не публікувалися. У списку рекомендованої для студентів літератури подаються бібліографічні описи найновіших джерел, які найповніше висвітлюють ті чи інші явища і найбільш доступні студентам, що є цілком виправданим, зважаючи на жанр рецензованої праці.

Логічно вибудована структура посібника: чітко визначено зміст і обсяг обов'язкових для вивчення теоретичних відомостей, термінів і понять, окреслено логічну послідовність їх опанування студентами, враховано можливість самоконтролю опрацьованого матеріалу шляхом подання відповідей на запитання, подані після кожної теми. Належний науковий рівень викладу теоретичного матеріалу вдало поєднується з його доступністю. Наявність великої кількості ілюстрацій (портрети, репродукції видань, фото бібліотек) робить посібник не тільки корисним, але й цікавим. Студенти матимуть можливість не лише дізнатися про той чи інший бібліографічний посібник, але й побачити його титульний аркуш, тих людей, котрі долучилися до його створення.

Рецензована праця присвячена важливій і малодослідженій темі. Її висвітлення є необхідною умовою розбудови повноцінної історії української бібліографії. Навчальний посібник І. В. Мілясевич містить цінну як навчальну, так і наукову інформацію про краєзнавчі бібліографічні ресурси України, сформовані до 1991 р. Видання ґрунтується на сучасних методологічних позиціях, аналізом охоплено надзвичайно велику джерельну базу і тому посібник, на нашу думку, стане в нагоді не лише студентам бібліотечних навчальних закладів, а й працівникам бібліотек України.